

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС ВА СИЁСАТИ
ТОҶИКИСТОН**

ТДУ: 947 (575.3)

ТКБ: 63.3

А-35

Бо ҳукуки дастнавис

АЗИЗӢ НАЗИРҶОН ЭРГАШЗОДА

**ВАЗӢИ РОБИТАӢОӢ БАӢНАЛМИЛАЛИИ МУАССИСАӢОӢ
ТАӢСИЛОТИ ОЛИИ КАСБИИ ШАӢРИ ХУЧАНД ДАР
СОЛӢОӢ 1991-2021**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
таърих аз рӯи ихтисоси 6.1.1. Таърихи ватанӣ
(таърихи халқи тоҷик)**

Хучанд-2026

Диссертатсия дар кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон омода гардидааст.

Рохбари илмӣ:

Исамитдинов Жорабек Бобобекович, номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷики МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров»

Муқарризони расмӣ:

Абдуллоев Маҳмуд Холович – доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.

Салимзода Марворид Ҳомиддин – номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи славянии Русияву Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия санаи 29 октябри соли 2026 соати 14⁰⁰ дар маҷлиси шурои диссертатсионии 6D.KOA-114, ки дар назди МДТ-и «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров» (735700, ш. Хучанд, г. Мавлонбеков, 1) амал мекунад, баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар Китобхонаи илмӣ МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров» (735700, ш. Хучанд, хиёбони Исмоили Сомонӣ, 224) ва дар сомонаи расмӣ МДТ «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров» ([www. hgu.tj.](http://www.hgu.tj)) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи “___” _____ соли 2026 ирсол шуд.

Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои таърих

Ҳусайнӣ Ф.Р.

МУҚАДДИМА

Мубрамин мавзуи таҳқиқот. Давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (1991-2021) бо тағйироти сохторӣ дар маориф ҳамроҳӣ дошта, ҳамгирии донишгоҳхоро ба фазои ҷаҳонии таълим ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати давлатӣ муайян намуд. Шаҳри Хучанд – маркази илмию фарҳангии шимоли кишвар – дар ташаккули робитаҳои байналмилалӣ маорифи тоҷик нақши муҳим дорад. Бо вучуди ҷамъшавии таҷрибаи бойи ҳамкорӣ бо барномаҳо ва донишгоҳҳои хориҷӣ (TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA ва ғайра), то имрӯз таҳқиқоти ҷамъониба оид ба таҳлили робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои олии Хучанд дар солҳои 1991-2021 анҷом наёфтааст. Ҳамин ҳолат зарурати арзёбии илмӣ ин равандро ба миён меорад.

Аҳамияти илмӣ таҳқиқот:

1. Бори аввал робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии Хучанд дар фосилаи 30-сола (1991-2021) ба таври системавӣ омӯхта мешавад.

2. Тадқиқи таҷрибаи мактабҳои олии Хучанд ба дарки механизмҳои ҳамгирии ҷумҳуриҳои пасошӯравӣ мусоидат намуда, барои мутобиқати маорифи миллӣ ба меъёрҳои байналмилалӣ асос мегардад.

3. Таҳқиқот ба даврабандии марҳилаҳои рушди робитаҳои байналмилалӣ дар солҳои 1991-2021 роҳ мекушояд.

4. Фаъолияти барномаҳои байналмилалӣ (ERASMUS+, DAAD, KOICA, USAID ва ғ.) дар мактабҳои олии Хучанд ба ҷамъбасти таҷрибаи ҷалби грантҳо, табодули донишҷӯён ва тақмили ихтисоси кадрҳо мусоидат мекунад.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Таҳлили таърихнигорӣ ватанӣ нишон медиҳад, ки муаммоҳои рушди робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии Тоҷикистон бе омӯзиши ташаккулёбӣ ва рушди умумии онҳо ҳалли худро намеёбанд. Дар ин замина, мақолаҳо ва осори Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон [3, 4, 5, с. 3-35, 6, 7, 9, 8], ки дар онҳо факту далелҳо оид ба сиёсати хориҷӣ ва рушди маориф дар доираи муносибатҳои байналмилалӣ зикр шудаанд, аҳамияти бузургӣ илмӣ доранд. Инчунин, омӯзиши таҷрибаи

ҷаҳонии ҳамкорӣ дар соҳаи таҳсилоти олий дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ буда, дар адабиёти илмӣ то андозае инъикос ёфтааст [62, 63]. Аммо, таърихи фаъолияти байналмилалӣ мактабҳои олии шаҳри Хучанд хеле сатҳӣ ва нопурра омӯхта шуда, маълумоти мавҷуда асосан дар нашрияҳои хусусияти идорӣ (китобҳои ҷашнӣ, маълумотномаҳо) инъикос ёфтаанд.

Ба мактабҳои олии алоҳидаи Хучанд бахшида шудани таҳқиқоти муайян: таърихи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар якҷанд асару рисолаҳои бунёдӣ (ба ифтихори солгардҳои 25, 35, 40 ва ғ.) мавриди омӯзиш қарор гирифтааст [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56]; доир ба робитаҳои байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон таҳқиқоти махсуси номзади илмҳои таърих Ҷ. Исомитдинов [24] ва рисолаи (китоби) Солеҳи Зарифзод [40] (дар он барномаҳои Темпус, Эразмус Мундус, Эразмус+, ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои Русия, ИМА, Япония, Ҳиндустон, Маркази Конфутсий ва ғайра таҳлил шудаанд) ба таъърасидаанд. Ҳамзамон, дар китобҳои ҷашнӣ (таҳти назари проф. О.Қ. Каримов) [33] ва нашрияҳои Филиали ҳучандии Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон [19] баъзе паҳлуҳои робитаҳои байналмилалӣ инъикос гардидаанд.

Мавқеи муҳимро дар омӯзиши масъала асарҳои А. Шарипов [49, 50, 51, 52, 53, 54, 55] мебозанд, ки ба таърихи мактабҳои олии Тоҷикистон бахшида шуда, дар қисматҳои алоҳида маълумот оид ба робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳу донишқадаҳои Хучанд дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ таҳлил шудаанд. Шаҳодатномаҳои муфасссал оид ба ҳамкорӣҳои Тоҷикистон ва Русия дар соҳаи маориф дар ҷилди VI «Таърихи халқи тоҷик» таҳти сардабирии академик Р.М. Масов зикр гардидаанд [25]. Ҷанбаҳои назариявӣ-методологӣ ва историографии ҳамкорӣҳои Русия бо Тоҷикистон дар соҳаҳои фарҳанг ва маориф дар осори Л.В. Дробишева, П.А. Пирназарова, Ф. Розиков ва Ф. Пираков омӯхта шудаанд [56, 57, 58, 59, 60, 61, 64]; дар диссертатсияи Ф. Пираков [64]

таҳаввулоти низоми таҳсилоти байналмилалӣ дар Тоҷикистони пасошӯравӣ таҳлили ҷиддӣ ёфтааст.

Сарфи назар аз мавҷудияти корҳои илмӣ, мутаассифона, таърихи фаъолияти байналмилалӣ мактабҳои олии шаҳри Хучанд (Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи акад. Б. Ғафуров, Донишқадаи политехникии ДТТ ба номи М. Осимӣ, Донишқадаи иқтисод ва савдо ва дигар) сатҳӣ ва нопурра омӯхта шудааст. Маълумоти мавҷуда асосан дар китобҳои ахборотиву ҷашнӣ [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 33, 39, 19], варақаҳои тарғиботӣ ва буклетҳои рекламавӣ инъикос ёфта, манзараи пурраи таҳаввулот ва робитаҳои байналмилалиро кушода намеранд. Ҳамин ҳолигии илмӣ зарурати анҷом додани таҳқиқоти махсусро дар мисоли минтақаи алоҳида (шаҳри Хучанд) ба миён меорад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи нақшаи дурномаи корҳои илмӣ-тадқиқотии кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025, тибқи мавзуи илмӣ кафедра «Таърихнигорӣ таърих ва фарҳанги халқи тоҷик аз давраҳои қадим то замони муосир» амалӣ гардидааст. Мавзуи тадқиқот ҳамчун қисми таркибии ин нақша тасдиқ ва ба иҷро дода шудааст.

Таҳқиқот бо стратегияҳои асосии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқати пурра дорад. Консепсияи сиёсати хоричӣ рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи маорифро воситаи таҳкими нуфузи кишвар ва дипломатияи илмӣ муайян кардааст. Стратегияи миллии рушд то соли 2030 рушди сармояи инсонӣ ва ҳамгирии маориф ба фазои ҷаҳониро ҳамчун самтҳои афзалиятнок муқаррар намудааст. Стратегияи рушди маориф низ байналмилалӣ гардонидани таҳсилоти олиро омили асосии баланд бардоштани сифати таълим ва рақобатпазирӣи донишгоҳҳо эълон кардааст.

Гарчанде стратегияҳои мазкур махсус ба робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олӣ нигаронида нашуда бошанд ҳам, дар онҳо рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи илму маориф, тайёр кардани кадрҳои баландихтисос, густариши

робита бо донишгоҳҳои хориҷӣ, иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ, мубодилаи устодону донишҷӯён ва ҷалби грантҳо ҳамчун самтҳои афзалиятнок эътироф гардидаанд. Мавзӯи тадқиқот ин самтҳоро дар мисоли фаъолияти донишгоҳҳои Хучанд мавриди таҳлил қарор додааст.

Диссертатсия инчунин бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олӣ ва баъдидипломӣ» робитаи ҳуқуқӣ дошта, татбиқи имкониятҳои қонунгузориро дар фаъолияти муассисаҳои олии Хучанд таҳлил намудааст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ нишондиҳандаи аҳамияти баланди илмӣ ва амалӣ, мутобикати пурра бо стратегияҳои давлатӣ ва самтҳои афзалиятноки рушди илм мебошад. Ин робита ба асоснокии назариявӣ ва эътимоднокии хулосаҳои илмӣ мусоидат намуда, баҳодихии мусбии тадқиқотро дар сатҳи ҚОА заминагузори менамояд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади асосии таҳқиқоти мазкур дар омӯзиши ҳамаҷониба ва таҳлили таърихӣ илмӣ раванди ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1991–2021) ифода меёбад. Таҳқиқот ҳадаф дорад, ки ҷанбаҳои муҳими сиёсӣ, иҷтимоӣ, илмӣ ва маъмурии ин равандро аз нуқтаи назари таърихӣ ва минтақавӣ баррасӣ намуда, саҳми муассисаҳои мазкурро дар татбиқи стратегияҳои ҳамкорӣ байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилоти олӣ равшан намояд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Дар заминаи ҳадафи умумӣ, вазифаҳои зерин ҳамчун самтҳои асосии паҷӯиш муайян гардидаанд:

1. Муайян намудани пешзаминаҳои институтсионалӣ ва даврабандии хронологии марҳилаи ибтидоии байналмилалигардонии таҳсилоти олӣ дар шаҳри Хучанд, инчунин муқаррар сохтани механизмҳои табилии амалияҳои академӣ дар посух ба даъватҳои интегратсияи ҷаҳонии таълимӣ;

2. Ошкор сохтани нақши функционалӣ ва дараҷаи таъсири сохторҳои маъмурӣ-идоракунии ҳамаи сатҳҳо (аз вазоратҳо то шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ) ба раванди ташаккул, институтсионализатсия ва густариши ҳамкориҳои байнал-милалӣи донишгоҳҳои Хучанд, инчунин муайян намудани самаранокии механизмҳои ҳамкорӣ байни онҳо дар таъмини устувории робитаҳои хориҷӣ;

3. Таҳлили таҷрибаи ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти бозомӯзӣ, тақмили ихтисос ва тайёр намудани кадрҳои илмӣ-педагогӣ дар доираи барномаҳои байналмилалӣ, ҳамчунин шиносоии илмӣи омӯзгорон ва донишҷӯён бо мактабҳои илмӣи хориҷӣ;

4. Пайгирӣ намудани таҳаввулот ва динамикаи мундариҷавии ҳамкориҳои байналмилалӣи илмӣи олимони Хучанд, ки ҷанбаҳои чун иштирок дар конференсияҳо ва лоиҳаҳои муштарак, муносибат дар платформаҳои ҷаҳонӣ, мубодилаи таҷрибаи касбӣ ва фаъолияти интишоротӣ дар нашрияҳои хориҷиро дар бар мегирад, инчунин муайян намудани омилҳое, ки ба шиддат ва самаранокии ин равандҳо таъсир расондаанд;

5. Муайян намудани саҳми муассисаҳои таҳсилоти олий дар татбиқи лоиҳаҳо ва барномаҳои байналмилалӣ (мисли TEMPUS, Erasmus+, DAAD, KOICA, JICA ва ғ.), таҳлили таъсири онҳо ба рушди муҳтавои таълим, шаклгирии барномаҳои таълимии нав ва тавсеаи имкониятҳои рушди инфрасохтори илмӣ-таҳқиқотӣ;

6. Баррасии равандҳои мутобиқшавии сохторҳои муассисаҳои таҳсилоти олий ба талаботи лоиҳаҳои байналмилалӣ ва тамоюлҳои эҷодии таълимӣ ва маърифатӣ, ки ба рушди шахсият ва шаклгирии муҳити рақобатпазири таҳсилот мусоидат менамоянд;

7. Таҳияи хулосаҳо ва тавсияҳои илмӣ-амалӣ дар бораи роҳҳои минбаъдаи густариши робитаҳои байналмилалӣи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, бо дарназардошти таҷриба, дастовардҳо ва мушкилоти давраи таҳқиқшуда.

Бо дарназардошти аҳаммияти таърихӣ ва равандии мавзӯ, иҷрои ин вазифаҳо имкон фароҳам меорад, ки

робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ҳамчун як унсури муҳим дар низоми таҳсилоти миллӣ арзёбӣ гардида, дар таҳияи сиёсати таълимии ояндаи кишвар нақши муассир бозанд.

Объекти таҳқиқот фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар самти ташаккул, густариш ва рушди робитаҳои байналмилалӣ дар шароити соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 1991-2021 ба шумор меравад. Ин фаъолият ба унвони як ҷузъи муҳимми равандроҳои ислоҳоти соҳаи маориф ва ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми таҳсилоти ҷаҳонӣ мавриди омӯзиши амиқ қарор гирифтааст.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот мазмун, самт, шакл, механизм ва хусусиятҳои амалӣ гардидани робитаҳои байналмилалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд мебошад. Ин робитаҳо аз ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба бо донишгоҳҳои хориҷӣ, ширкат дар лоиҳаҳои байналмилалӣ, табодули таҷрибаи илмӣ-таълимӣ, омодаسازی кадрҳо, баргузориҳои чорабиниҳои илмӣ, татбиқи барномаҳои иловагӣ ва ҷалби сармояи байналмилалӣ иборат буда, дар таҳким ва тақомули сифати таҳсилот ва таҳқиқоти илмӣ нақши муассир доранд.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихӣ таҳқиқот). Тайёр намудани диссертатсия дар кафедраи таърих ва диншиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон анҷом дода шуда, тамоми раванди таҳқиқот ба се марҳилаи пайдарпай ҷудо гардид. Чунин ташкили марҳилавии таҳқиқот тасодуфӣ набуд, зеро он аз хусусияти маводи таҳқиқ, инчунин аз мантиқи омӯзиш ва дарки он бармеояд, ки густариши тадриҷӣ пажӯҳишро талаб мекард.

Марҳилаи аввал, ки ба солҳои 2020-2024 рост меояд, ба интиҳоби мавзӯи таҳқиқ, таъйини роҳбари илмӣ, таҳияи нақшаи корӣ, ҷамъоварӣ ва таҳлили маводи зарурӣ, инчунин таҳияи муқаддима ва боби аввали рисола бахшида шудааст. Дар ин давра унвонҷӯ на танҳо ҳамаи имтиҳонҳои ҳатмӣ ҳадаи ақалли номзадиро аз таърихи илм, фалсафаи илм ва забони хориҷӣ бомуваффақият супорид, балки нахустин мақолаҳои илмӣ худро низ вобаста ба мавзӯи таҳқиқ ба муомилоти илмӣ ворид

намуд. Ҳамзамон, ӯ дар ҳамоишҳои бонуфузи илмӣ – конференсияҳо ва симпозиумҳои, ки ҳам дар дохили кишвар ва ҳам дар хориҷи кишвар баргузор гардиданд, фаъолона иштирок намуда, натиҷаҳои таҳқиқоти худро муаррифӣ кард.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2024-2025) вазифаи асосии унвонҷӯ таҳия ва тақмили баҳши меҳварии диссертатсия, яъне фаслҳои асосии он, буд. Дар ин марҳила мақолаҳои нави илмӣ ӯ дар маҷмуаҳои илмӣ ва нашрияҳои даврӣ ба таъб расиданд. Ҳамчунин, маводи таҳқиқот танҳо дар доираи қори инфиродӣ маҳдуд намонда, дар шакли маъруза ва баромадҳои илмӣ дар конференсияҳои дорои самтҳои гуногун – илмӣ, назариявӣ, методологӣ ва амалӣ мавриди баррасӣ ва муҳокима қарор гирифтанд.

Марҳилаи сеюм, ки солҳои 2025-2026-ро фаро мегирад, ба ҷамъбасти қорҳои ихтисос ёфта, ҳулосаи умумии рисола таҳия ва таҳқиқоти анҷомёфта ба таври мукамал пешниҳод гардидааст. Дар ин марҳила мақолаҳои илмӣ нисбат ба нашр шуда, рисолаи номзадӣ ба муҳокима ва ҳимоя пешниҳод гардидааст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асосҳои назариявии таҳқиқот ба маҷмуи андешаҳои илмӣ таъяс доранд, ки зарурати таҳқиқи ҳамкориҳои байналмилалӣ дар таҳсилоти олии ва нақши он дар рушди маорифу илмро дар шароити ҷаҳонишавӣ инъикос менамоянд. Дар маркази таҳқиқ раванди ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олии ба низоми байналмилалӣ ва таъсири он ба иқтисоди илмӣ ва неруи кадрӣ кишвар қарор дорад.

Таҳқиқ бо таъяс ба дастовардҳои илмҳои таърих, педагогика, муносибатҳои байналмилалӣ ва назарияҳои глобализатсия, таҳсилоти муқоисавӣ ва модернизатсияи маориф сурат гирифтааст. Заминаи назариявии таҳқиқот бар се мафҳуми калидӣ – «ҳамгироии таҳсилот», «таҳсилоти рақобатпазир» ва «мубодилаи академӣ» асос ёфтааст. Маҳз тавассути ин мафҳумҳо маводи таҷрибавӣ таҳлил гардида, мантиқи баёни таҳқиқот шакл гирифтааст.

Навгони илмӣ таҳқиқот пеш аз ҳама дар равиши омӯзиши мавод ифода меёбад. Таҳқиқот бар асоси таҳлили муфассали робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд бо муассисаҳои таҳсилоти хориҷӣ анҷом

дода шудааст. Чунин равиш имкон фароҳам овард, ки на танҳо қонуниятҳои умумии ин раванд, балки хусусиятҳои хоси он низ муайян карда шаванд, ки то имрӯз аз доираи таваҷҷуҳи муҳаққиқон берун монда буданд:

Аввалан, таҳқиқ барои аввалин бор равандҳои ҳамгирии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба фазои байналмилалӣ таълимо бо истифода аз усулҳои комбинатсионӣ ва омезиши методҳои таърихӣ, муқоисавӣ ва таҳлили мундариҷа баррасӣ мекунад. Ин як навъ баёни ягона ва фарогири системавии равандҳои мураккаби сиёсӣ, иҷтимоӣ ва илмӣест, ки дар заминаи истиқлолият ва ҷаҳонишавӣ ба вуҷуд омадаанд.

Дуюм, таҳқиқ таъсири лоиҳаҳои байналмилалӣ, ба мисли ERASMUS+, DAAD, TEMPUS ва дигар барномаҳои грантӣ, ба рушди илм, сифати таҳсил ва тарбияи кадрҳои рақобатпазир дар мактабҳои олии Хучандро бо ҷузъиёти назаррас ва таҳлили илмӣ арзёбӣ мекунад. Ин рӯйдод қаблан дар маводи илмӣ бо чунин дараҷаи муфассал ва таҳлили омӯрӣ қоркард нашуда буд.

Сеюм, дар таҳқиқ бори нахуст таъсири мутақобила ва ҷанбаҳои минтақавӣ-ҷуғрофӣ ҳамкориҳои байналмилалӣ дар доираи рушди маорифи миллӣ ва минтақавӣ дар шаҳри Хучанд таҳлил мешавад. Ин раванд имконият медиҳад, ки таъсири глобалӣ ва маҳаллии равандҳои илмиву таълимӣ якҷоя таҳлил гардад.

Чаҳорум, дар таҳқиқ ҷиҳати омӯхтани таҷрибаи муассисаҳои олии Хучанд бо мактабҳои олии ҳамкор дар дохил ва хориҷи кишвар методологияи нави муқоисавӣ ва таҳлили комплексӣ истифода шудааст, ки ба баланд бардоштани дараҷаи амиқ ва дақиқии натиҷаҳои таҳқиқ мусоидат менамояд.

Ҳамин тариқ, таҳқиқоти анҷомдодашуда тасаввуроти мавҷударо дар бораи ҳамкориҳои байналмилалӣ дар низомии таҳсилоти олии Тоҷикистон, бахусус дар шаҳри Хучанд, ғайи мегардонад. Ин таҳқиқот ба ин самт мушаххассозии назариявӣ, таҳияҳои методӣ ва тавсияҳои амалӣ ворид менамояд, ки то имрӯз ба таври мукамал мавҷуд набуданд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

- Таҳқиқот исбот намуд, ки байналмилалӣ гардонидани муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар солҳои 1991-2021 натиҷаи сиёсати ҳадафманди давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳамгироии таҳсилот ба фазои ҷаҳонӣ буда, таъсиси сохторҳои махсуси идоракунӣ (шуъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ), таҳияи заминаи меъёриро ҳуқуқӣ ва ғаёлгардонии ҳамкориҳои байнидонишгоҳӣ ин равандро ба марҳилаи сифатан нав бароварда, муассисаҳои мазкурро ба марказҳои рақобатпазири илмӣ-таълимӣ дар сатҳи минтақавӣ ва байналмилалӣ табдил дод. Ин раванд дар заминаи тақвияти дипломатияи илмӣ ва густариши равобитаи фарҳангӣ бо кишварҳои ҳамсоя ва дурдаст сурат гирифта, ба ташаккули муҳити нави таълимӣ ва илмӣ дар шимоли Тоҷикистон замина гузошт;

- дар асоси санадҳои бойгонӣ, ҳуҷҷатҳои расмӣ ва маълумоти оморӣ собит карда шуд, ки дар давраи ҳисоботӣ шумораи созишномаҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ аз 2 адад (Донишгоҳи давлатии Москва ва Донишгоҳи байналмилалӣ Қирғизистон) ба беш аз 48 адад (соли 2019) расида, донишгоҳҳои Хучанд бо зиёда аз 25 кишвари ҷаҳон робитаҳои илмӣ-таълимӣ барқарор намуданд ва иштироки устодону донишҷӯён дар барномаҳои байналмилалӣ (TEMPUS, Erasmus+, DAAD, Fulbright, GIZ ва дигар) аз 45 нафар (соли 2015) ба 79 нафар (соли 2019) афзуда, мубодилаи академикӣ ва тақмили ихтисоси кадрҳо ба таври мунтазам ба роҳ монда шуд, ки ин аз афзоиши эътимоди ҷомеаи илмӣ ҷаҳонӣ ба салоҳияти касбии донишгоҳҳои Хучанд шаҳодат медиҳад;

- таҳқиқ амик намуд, ки дар натиҷаи ғаёлияти Маркази инсоншиносӣ (бо дастгирии Хазианаи Оғохон) ва лоиҳаҳои ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE) заминаи устувори методологӣ барои тақмили ихтисоси беш аз 200 нафар омӯзгорон, таҳияи барномаҳои нави таълимӣ ва ҷорӣ намудани усулҳои инноватсионии педагогӣ фароҳам оварда шуд, ки ин раванд ба рушди иқтисодии илмӣ-тадқиқотӣ, таъмини дастрасӣ ба захираҳои илмӣ ҷаҳонӣ (аз ҷумла 12,8 миллион мақола ва 16,5 ҳазор маҷалла) ва болоравии нуфузи байналмилалӣ донишгоҳҳо мусоидат намуд. Ҳамзамон, дар доираи лоиҳаҳои

мазкур таъсиси марказҳои омӯзиши Аврупо, такмили заминаи инфрасохтори таълимӣ бо хариди таҷҳизоти муосир (ба маблағи зиёда аз 856 ҳазор евро) ва ташкили курсҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ барои беш аз 114 нафар омӯзгорон амалӣ гардид;

- муқоисаи маълумоти омории солҳои 1991-2021 ошкор намуд, ки дар замони истиқлол шумораи донишҷӯёни хориҷӣ дар донишгоҳҳои Хучанд аз 44 нафар (соли 2010) ба 761 нафар (соли 2019) расида, таҳсил бо се забон (тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ) ба роҳ монда шуд ва таъсиси факултети муштараки Тоҷикистону Ёзбекистон дар соли 2021 ҳамчун намунаи нави ҳамкориҳои байналмилалӣ минтақавӣ бо додани дипломи дугона ба рушди ҳамгироии таҳсилоти олии Осиёи Марказӣ замина гузошт. Инчунин, баргузориҳои зиёда аз 120 чорабиниҳои илмӣ-таълимӣ ва фарҳангии сатҳи байналмилалӣ, иштироки варзишгарони донишгоҳ дар мусобиқаҳои ҷаҳонӣ (соҳибиҳои зиёда аз 10 медал) ва фаъолияти дастаи ENACTUS/SIFE дар сатҳи байналмилалӣ (иштирок дар мусобиқаҳои Амстердам, Барселона, Сингапур, Лос-Анҷелес) аз ҷумлаи дигар дастовардҳои мебошанд, ки ба ташаккули симои нави донишгоҳҳои Хучанд ҳамчун марказҳои фаъоли илмӣ, фарҳангӣ ва варзишӣ дар арсаи байналмилалӣ мусоидат намуданд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот:

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар саҳми муҳими он дар васеъ ва мустақкам намудани заминаи назариявӣ-методологӣ омӯзиши равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олии ба фазои байналмилалӣ таълимӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама дар шаҳри Хучанд, ифода меёбад. Дар тадқиқот равандҳои гуногунҷанбаи ҳамкориҳои байналмилалӣ бо истифодаи равияҳои таърихӣ, педагогӣ ва муносибатҳои байналмилалӣ ҳамаҷониба таҳлил карда мешаванд, ки ин имкон медиҳад, тасаввуроти мавҷуда дар бораи ҷаҳонишавӣ дақиқ гардида, моделҳои ҳамгироӣ дар соҳаи таҳсилоти олии тақмил дода шаванд. Маводи дар ҷараёни таҳқиқот бадастомада заминаи муътамади сарчашмаиносиро ташкил медиҳад, ки муҳаққиқони машғул ба масъалаҳои таҳсилоти олии, ҳамкориҳои

байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилот ва такрористехсоли кадрҳои илмӣ-педагогӣ метавонанд аз он истифода намоянд. Ин, махсусан, барои он самтҳое аҳамияти муҳим дорад, ки дар онҳо ҷанбаҳои минтақавӣ то ҳол ба таври кофӣ мавриди таҳқиқ қарор нагирифтаанд.

Аҳамияти амалии диссертатсия, дар навбати худ, дар маҷмуаи пешниҳодҳои хусусияти муруфиавӣ ва стратегидошта таҷассум меёбад, ки барои ҷомеаи муассисаҳои таҳсилоти олий, сохторҳои идоракунии соҳаи маориф ва фондҳои байналмилалӣ пешниҳод шудаанд. Татбиқи ин пешниҳодҳо на танҳо ба баланд бардоштани нишондиҳандаҳои сифати таҳсил мусоидат хоҳад кард, балки ба ташаккули низоми муназзами фаъолияти байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олий низ замина фароҳам меорад. Ҳамзамон, ҳар як тавсия бо шароити воқеии фаъолияти муассисаҳои минтақавӣ таҳсилоти олий мутабиқ гардонида шудааст.

Тавсияҳои таҳқиқот дар самти татбиқи барномаҳои фаромиллӣ, таҳкими механизмҳои ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ ва татбиқи стандартҳои байналмилалӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олий амалӣ мешаванд. Ин омилҳо барои рушди босифати илму маориф, омодакунии кадрҳои рақобатпазир ва тақвияти мавқеи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фазои байналмилалӣ таҳсилоти олий аҳамияти бузург доранд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳо. Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ба истифодаи манбаъҳои гуногун ва муътамад, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои расмӣ, барномаҳои байналмилалӣ ва таҳлилҳои илмӣ таъяс мекунад. Ин манбаъҳо равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олий дар Хучандро бо назари танқидӣ омӯхтаанд. Илова бар ин, истифодаи методҳои таърихӣ, таҳлили ҳуҷҷатӣ, муқоисавӣ ва мусоҳиба сатҳи эътимоднокиро баланд бардоштааст. Натиҷаҳо бо таҳқиқоти пешина муқоиса шуда, аз ҷониби мутахассисон санҷида шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот бо эътимод буда, барои таҳқиқоти минбаъда ва рушди соҳаи маориф замина мегузоранд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи таҳассуси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ ва

мухтавои он ба тартиби мукарраршудаи таълифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 6.1.1. Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) пурра мутобиқат менамояд. Мундариҷа ва мазмунӣ диссертатсия, пеш аз ҳама мутобиқ ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ мебошад: 3.3. - Рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ҷамъият дар ҳудуди Тоҷикистон: ташаккул ва вазъи табақаҳо, синфҳо, аз ҷумла ташаккул ва рушди зиёиёни соҳаи маориф ва илм; 3.6. - Таърихи рушди фарҳанг, илм ва таҳсилот дар Тоҷикистон ва минтақаҳои он. Маданияти моддӣ ва маънавӣ, маориф ва илм, аз ҷумла таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, фаъолияти байналмилалӣ онҳо ва нақши онҳо дар рушди илму маорифи миллӣ; 3.7. - Таърихи рушди шаҳрҳо ва деҳоти Тоҷикистон, аз ҷумла ташаккули шаҳри Хучанд ҳамчун маркази илмӣ фарҳангӣ ва маънавӣ он дар рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи таҳсилот; 3.9. - Алоқаҳои иқтисодӣ, ҷамъиятӣ-сиёсӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо дигар кишварҳо, аз ҷумла таҳлили ҳамкориҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон бо донишгоҳҳо ва ташкилотҳои хориҷӣ дар доираи барномаҳои TEMPUS, Erasmus+, DAAD ва дигар лоиҳаҳои байналмилалӣ.

Ҳамин тариқ, мавзӯ, масъалагузорӣ ва мундариҷаи диссертатсия ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмӣ 6.1.1. Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) пурра мувофиқат намуда, он барои ҳимоя дар Шурои диссертатсионӣ тавсия дода мешавад.

Саҳми шахсии доктарабони дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии доктарабон дар таҳияи диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки мавзӯи таҳқиқот – таърихи ташаккул ва эволютсияи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар фаслаи солҳои 1991-2021, аз ҷониби ӯ мустақилона дар заминаи камбудиҳои мавҷуда дар таърихнигорӣ миллӣ интиҳоб гардидааст. Саҳми доктарабон дар интиҳоби мустақили мавзӯи таҳқиқот дар заминаи камбудиҳои таърихнигорӣ, тарҳрезии методология (принсипҳои таърихӣ-хронологӣ, мукоисавӣ-таҳлиلى ва системавӣ) ва усулҳои коркарди сарчашмаҳо зоҳир мегардад. Ҷамъоварӣ ва таҳлили

маводи бойгонӣ (хуччатҳои шахрӣ, минтақавӣ, марказӣ ва сарчашмаҳои хоричӣ) ва адабиёти илмӣ пурра бо меҳнати шахси анҷом дода шудааст.

Коркарди консепсияи илмӣ оид ба робитаҳои байналмилалӣ ҳамчун омили ташаккули фазои ягонаи илмӣ-фарҳангӣ, пешниҳоди нуктаҳои ба ҳимоя (даврабандии робитаҳо, дипломатияи мардумӣ ва имичи байналмилалӣ), таҳияи хулосаҳо ва тавсияҳои амалӣ аз ҷониби муаллиф ба таври шахси сурат гирифтааст. Дар нашрияҳо саҳми довталаб дар таҳияи ғояҳои асосӣ (таъсири омилҳои ҷуғрофӣ-сиёсӣ ба самтҳои робитаҳо) ва таҳлили мавод муайян гардидааст. Маҷмӯи корҳои илмӣ ӯ (мақолаҳои илмӣ) натиҷаҳои асосии тадқиқот – даврабандии марҳилаҳо (1991–2000, 2001–2010, 2011–2021), самаранокҳои шартномаҳо ва таъсири муҳочирати кадрҳои пурра инъикос менамояд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Тасвиби натиҷаҳои илмӣ диссертатсия дар ҷаласаҳои кафедраи таърих ва диншиносии ДДХБСТ (солҳои 2022–2026) ва маҷлисҳои семинари назариявии кафедра сурат гирифтааст. Муаллиф дар конференсияҳои сатҳи байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ (аз ҷумла дар заминаи ДДХБСТ ва ДДХ ба номи академик Бобочон Ғафуров) натиҷаҳои тадқиқотро муаррифӣ кардааст. Ҳамчунин, маводи таҳқиқот дар семинарҳои илмӣ-методи кафедра ва семинарҳои аспирантон мавриди баҳс қарор гирифтааст.

Амалисозии натиҷаҳо дар се самт ба роҳ монда шудааст: истифодаи маводи таҳқиқот дар раванди таълим (дар фанҳои «Таърихи халқи тоҷик», «Таърихи муносибатҳои байналмилалӣ», «Таърихи маориф» ва курсҳои махсус); пешниҳоди хулосаву тавсияҳо барои тақмили стратегияи рушди робитаҳои байналмилалӣ донишгоҳҳои минтақа; истифодаи маводи тадқиқотӣ дар корҳои дигар муҳаққиқон ва устодон.

Натиҷаҳо дар конференсияҳои солҳои 2023–2026 ҷамъбаст шуда, дар таҳияи барномаҳои таълимӣ ва маҷмӯаҳои методӣ истифода мешаванд. Ин гувоҳи эътимоднокии хулосаҳо, саҳми шахсии муаллиф ва мувофиқати таҳқиқот ба талаботи илмӣ муосир мебошад.

Интишорот аз рӯйи мавзун диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 7 мақолаҳои илмӣ, аз ҷумла 3 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд. Дар интишорот масъалаҳои таърихи ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд, хусусиятҳои ҳамкорӣҳои байналмилалӣ илмӣ ва таълимӣ, нақши сохторҳои маъмурию идорӣ дар густариши муносибатҳои хориҷӣ, иштироки муассисаҳои таҳсилоти олий дар барномаҳои байналмилалӣ, инчунин саҳми шахсиятҳои илмӣ дар рушди ҳамкорӣҳои байналмилалӣ мавриди таҳлилу баррасии илмӣ қарор гирифтаанд. Мазмун ва муҳтавои интишорот самтҳои асосии таҳқиқоти диссертатсиониро инъикос намуда, натиҷаҳои илмӣ ва ҳулосаҳои пешниҳодшудаи муаллифро тасдиқ мекунанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Сохтори диссертатсия тибқи тарҳи классикии таҳияшуда бунёд ёфтааст: он бо муқаддима оғоз гардида, пас аз он се боб меояд, ки ҳар кадоми онҳо ба ду зербоб тақсим шудаанд. Тадқиқот бо ҳулоса ва рӯйхати муфассали сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда ба анҷом мерасад. Дар айни замон, ҳамаи блокҳои муҳтавӣ ба як мантиқи ягона тобеъ буда, дар ҷаҳорҷӯби як методологияи ягона таҳия шудаанд, ки ҳамоҳангии дохилии онҳоро таъмин менамояд.

Ҳаҷми умумии матн 243 саҳифаро ташкил медиҳад. Матн бо усули компютерӣ бо фосолаи байнисатрии якунимкарата, ҳуруфи Times New Roman ва андозаи ҳуруфи 14 иҷро гардидааст. Рӯйхати адабиёт ва маводи бойгонӣ 152 номгӯро дар бар мегирад.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Қисмати муқаддимавии диссертатсия асосноккунии муфассали интиҳоби мавзӯро дар бар мегирад: дар он зарурати илмӣ ва амалии мавзӯ нишон дода шудааст, дараҷаи таҳқиқи масъала баррасӣ гардидааст, ҳадафҳо ва вазифаҳои мушаххас тарҳрезӣ шудаанд, нағзҳои илмӣ, инчунин соҳаи объект ва предмети таҳқиқ равшан карда шудаанд. Ҳамзамон, аҳамияти назариявӣ ва имкониятҳои амалии кор муайян гардида,

мукаррароти барои Ҳимоя пешниҳодшаванда оварда шудаанд. Илова бар ин, дар ин қисм саҳми шахсии диссертант дар таҳияи масъалаҳо сабт гардида, сохтори умумии матн пешниҳод шудааст.

Боби якум, ки «Фаъолияти байналмилалӣи мактабҳои олии шаҳри Хучанд: ташаккули бӯй ва суръати рушд» унвон дорад, муҳтавои асосии таҳқиқотро оғоз намуда, аз ду фасл иборат мебошад, ки ҳар яке онҳо ба як ҷанбаи мустақили мавзӯи зикршуда бахшида шудаанд.

Дар зербоби якум ташаккули мактабҳои олии Хучанд аз Донишқадаи омӯзгорӣ (1932) то донишгоҳҳои даврони Истиқлол таҳлил шудааст. Ҳамкориҳои аввалини байналмилалӣ дар замони шуравӣ ва қадамҳои аввалини Истиқлол (шартнома бо ДДМ, Маркази ЮНЕСКО) мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд. Дар зербоби дуюм нақши сохторҳои маъмурӣ дар густариши ҳамкориҳои хориҷӣ тавсиф шуда, саҳми донишгоҳҳо дар лоиҳаҳои TEMPUS, ERASMUS+ ва грантҳои DAAD, KOICA, USAID таҳлил гардидааст. Хулоса мешавад, ки сохторҳои маъмурӣ омилҳои асосии ҷаҳонишавии маорифи минтақавӣ мебошанд.

Дар зербоби якум боби аввал «Ташаккул ва рушди мактабҳои олии Хучанд: аз нахустин қадамҳо то равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ» таҳлили таърихӣ ташаккули муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар шаҳри Хучанд ва ҳамгироии онҳо ба фазои байналмилалӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Таъсиси Донишқадаи омӯзгорӣ Ленинобод (соли 1932) падидаи муҳим буд. Чӣ тавре ки А. Бобокалонов ва Ҳ. Холҷураев қайд мекунанд: «Дар соли аввали хониш дар ду шӯба-кимйёву биология ва физикаю риёзиёт ҳамагӣ 26 нафар донишҷӯён таҳсил доштанд. Машғулиятҳо аз нимаи дуюми рӯз сар карда то соати 22 идома доштанд» [14, с. 31]. Соли 1938 номи Донишқадаи давлатии омӯзгорӣ Ленинобод ба номи С.М. Кировро гирифтааст [17, с. 26; 15, с. 5]. Дар замони шуравӣ, сарфи назар аз маҳдудиятҳои сиёсӣ, робитаҳои илмӣ асосан дар доираи ҳамкориҳои дохилии тифоқӣ сурат мегирифтанд. Ҳамзамон, дар рисола қайд мегардад, ки дар

солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ (1941-1945) ва давраи баъдичангӣ ҳамкориҳо бо марказҳои илмӣи Русия, Украина, Белорус, инчунин бо кишварҳои сотсиалистӣ (Булғория, Чехословакия, Олмони демократӣ ва дигарон) густариш ёфтаанд. Таҳлили муаллиф нишон медиҳад, ки талошҳои шахсиятҳои барҷаста, аз ҷумла Бобочон Гафуров, дар ҷалби олимони варзидаи хориҷӣ ба Тоҷикистон нақши ҳалқунанда бозидаанд.

Дар рисола қайд мегардад, ки бо оғози давраи соҳибистиқлолӣ ва ба донишгоҳ табдил ёфтани Донишқада (1991) марҳилаи нави ҳамкориҳои байналмилалӣ оғоз гардидааст. Муаллиф таъкид мекунад, ки дар ин замина дар шаҳри Хучанд муассисаҳои нави таҳсилоти олӣ – аз ҷумла Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (1993), Филиали Хучандии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон (1993), Донишқадаи политехникии ДДТТ ба номи М. Осимӣ (2010) ва Донишқадаи иқтисод ва савдо (2010) – таъсис ёфтаанд. Ин раванд, аз рӯи маълумоти муаллиф, нишондиҳандаи сиёсати мақсадноки давлат дар самти тавсеаи фазои илмӣ ва ҷавобгӯ ба ниёзҳои иқтисоди бозорӣ мебошад.

Дар ДДХ ба номи академик Бобочон Гафуров ҳамкориҳои байналмилалӣ аз ибтидои солҳои 90-уми асри XX густариш ёфт. Дар китоби “80 зинаи камолот” қайд мегардад, ки: «Дар ибтидои солҳои 90-ум таҳти роҳбарии профессор Каримов С.Н. шартномаи хоҷагӣ дар мавзӯи «Пешгӯӣ кардани устувории материалҳои конструксионии нав» бо Пажӯҳишгоҳи физикаю техника ба номи А.Ф.Иоффе, АИ Иттифоқи Шуравӣ баста шуд. Бастанӣ шартномаҳои хоҷагӣ бо корхонаву хоҷагиҳо, аз як тараф, барои ҳалли муаммои илмӣ ғоидаовар бошад, аз дигар тараф барои мустаҳкам шудани базаи таҷрибавии кафедра мусоидат менамояд». [15, с. 159]

Дар зербоб омадааст, ки яке аз дастовардҳои муҳими ҳамкориҳои байналмилалӣ таъсиси Маркази тадқиқоти гуманитарии ЮНЕСКО дар назди Донишгоҳи давлатии Хучанд (1996) мебошад [15, с. 92]. Чӣ тавре, ки дар китоби “80 зинаи камолот” омадааст: «Маркази илмиро солҳои 1996-2011 доктори илмҳои таърих, академики Академияи улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон Неъматов Нӯмон Неъматович роҳбарӣ

кардааст. Дар Марказ олимони варзида, муаррихон ва муҳаққиқони намоён ба монанди С.Абдуллоев, Ҳ.Холҷӯраев, Х.Абдуллозода, М.Хочаева, С.Марофиев, А.Қодиров, Н.Салимов, А.Ќӯраев, У.Ғаффорова, М.Ғайзуллоев низ ғаёлият доштанд.» [15, с. 551]. Дар рисола қайд мегардад, ки ин марказ дар давраи роҳбарии академик Н. Неъматов беш аз 40 монография ва маҷаллаи илмӣ «Тадқиқоти гуманитарии Осиёи Марказӣ»-ро ба таъб расонида, ходимони он дар зиёда аз 120 конференсия байналмилалӣ ширкат намудаанд [15, с. 552-555]. Инчунин, муаллиф менигорад, ки Филиали Хучандии Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон аз соли 1992 ба созмонҳои нуфузнок (IAESTE, IAU) пайваста, донишҷӯёни худро ба кишварҳои Аврупо ва ИМА барои таҷрибаомӯзӣ ғиристода, устодони хориҷиро барои дарсдиҳӣ ҷалб намудааст [19, с. 11]. Ҳамаи ин равандҳо, тибқи ҳулосаи муаллиф, шаҳодати воридшавии муассисаҳои олии Хучанд ба ғазои ҷаҳонии таҳсилот мебошанд.

Дар зербоби дуҷуми боби якум “Нақш ва мақоми сохторҳои маъмуриву идорӣ дар ташаккул ва тавсеаи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд” омадааст, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ заминаи асосии ташаккули робитаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии Хучанд мебошанд. Муаллиф қайд мекунад, ки Қарори Коллегии Вазорати маорифи ҶШС Тоҷикистон (1990) аввалин ҳуҷҷатест, ки ҳамкориҳои байналмилалӣ донишгоҳхоро дар шакли низомманд таҳлил намудааст [2, с. 1-4]. Пас аз Истиқлол, Пресс-релизи Комиссияи Аврупой оид ба барномаи ТАСИС (1992) марҳилаи нави ҳамкориро бо кишварҳои Аврупо оғоз намуд. Имзои Декларатсияи Болония (1999) ба Тоҷикистон имкон дод то ба низоми таҳсилоти аврупой ҳамроҳ шуда, ҳаракати академии донишҷӯён, эътирофи дипломҳо ва иштирок дар барномаҳои Erasmus+, Tempus-ро татбиқ намояд [11].

Дар зербоб зикр мегардад, ки Қонуни ҚТ «Дар бораи маориф» (1993, 2004, 2006) ва Қонуни ҚТ «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва баъдидипломӣ» (2003) принципҳои боз будани низоми маориф, бастанӣ созишномаҳои байналмилалӣ ва

эътирофи дипломҳои хориҷиро муқаррар карданд. Муаллиф қайд мекунад, ки Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон то соли 2030 (2016) рушди донишгоҳхоро дар самти ҷаҳонишавӣ ҳамчун афзалияти миллии муаррифӣ намудааст [10]. Ҳамзамон, Барномаи давлатии рушди таҳсилоти касбӣ (2008–2015) ва Стратегияи рушди илм ва технология (2007–2015) водор сохтанд, ки дар давраи ҷаҳонишавӣ воридшавӣ ба ҷараёни Болония тақозои густариши робитаҳои байналмилалиро ҳатмӣ гардонад.

Соли 1996 дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ таъсис ёфт. Умеда Ғаффорова дар ин маврид чунин менигорад: «Шӯъбаи робитаҳои байналхалқии Донишгоҳ соли 1996 ташкил шуда, аввалин сарвари он Ҳ. Самадов буданд. Баъдтар С. Ҷалолов, Р. Раҳматова вазифаи ноибректори бахши робитаҳои байналхалқии Донишгоҳро ба уҳда доштанд.» [58]. Таъкид шудааст, ки ин шӯъба минбаъд дар марҳалаҳои гуногун таҳти роҳбарии профессор У. Ғаффорова, дотсент А. Азизов ва аз соли 2018 дотсент Р. Давлатзода фаъолият намудааст [58]. Фаъолияти шӯъба ба ташкили равобит бо марказҳои илмӣ, муассисаҳои олии зиёда аз 20 кишвар ва ҷалби донишҷӯёни хориҷӣ (Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркменистон, Эрон, Кореяи Ҷанубӣ) равона гардидааст. Муаллиф қайд мекунад, ки донишгоҳ бо донишгоҳҳои Русия, Чин, Украина, Қирғизистон, Ҳиндустон, Қазоқистон, Олмон, Юнон, Эрон ва ташкилотҳои ЮНЕСКО, DAAD, GIZ, IREX, OSCE, Сорос робитаҳои устувори илмӣ-фарҳангӣ ба роҳ мондааст.

Шӯъбаи робитаҳои байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) 29 апрели соли 2003 таъсис ёфта, дар ибтидо роҳбарии онро дотсент М. Рауфова, сипас дотсент М. Субҳон ба уҳда доштанд. Аз соли 2007 фаъолият аз сар гирифта шуда, то соли 2010 бештар ба расмиёти техникӣ маҳдуд мегардид. Дар зербоб таъкид шудааст, ки марҳилаи нави рушд аз соли 2012 бо таъсиси мансаби муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ (дотсент А. Ҳ. Ҷӯраев) оғоз ёфт. Дар ин давра шӯъба ба воҳиди муҳимми стратегияи донишгоҳ табдил ёфта, ҳадафҳои он

ташкили низоми устувори кор бо донишчӯёни хориҷӣ, таҳияи созишномаҳои нав, ташкили табодули устодону донишчӯён ва иштирок дар барномаҳои грантӣ муайян гардиданд [40, с. 20-21]. Чӣ тавре, ки Ҷ. Исомитдинов менигорад: «Бо роҳбарии А. Ҷӯраев дар заминаи лоиҳаҳои байналхалқӣ дар донишгоҳ се маркази таълимӣ-тадқиқотӣ бо таҷҳизоти муосир: Маркази омӯзиши забонҳо, Лабораторияи инноватсионӣ, Маркази омӯзиши Аврупо таъсис ёфтанд, ки аз навгониҳои назарраси донишгоҳ дар солҳои охир маҳсуб меёбад.» [24, с. 30]

Шуъбаи робитаҳои байналмилалӣ Донишкадаи иқтисод ва савдои ДДТТ 1 сентябри соли 2009 таъсис ёфта, алҳол бо 21 мамлакат ва зиёда аз 50 донишгоҳ робита барқарор намудааст. Муаллиф қайд мекунад, ки дар солҳои охир дар заминаи тағйироти сохторӣ, бахши робитаҳои байналмилалӣ ба марҳилаи нави рушд ворид гардида, самтҳои асосии фаъолият ба дастгирии донишчӯёни хориҷӣ, татбиқи созишномаҳои дучониба, ҷалби донишгоҳ ба лоиҳаҳои байналмилалӣ, ташкили мубодилаи устодону донишчӯён ва ҳамкорӣ дар доираи ИДМ, СҲШ ва Иттиҳоди Аврупо равона шудаанд.

Дар зербоб зикр мегардад, ки таҷрибаи ДДХБСТ нишон медиҳад, ки дар ибтидои солҳои 2000 донишгоҳ танҳо бо ду мактаби олии хориҷӣ – ДДМ ва Донишгоҳи байналмилалӣ Қирғизистон ҳамкорӣ дошт, аммо то соли 2006 шумораи ин ҳамкориҳо ба даҳ расид.

Ҷ. Исомитдинов таъкид намудааст, ки: «Ду ҳуҷҷати муҳим, ки аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, дар густариши робитаҳои байналхалқии донишгоҳ нақши созанда бозиданд: яке Барномаи давлатии рушди таҳсилоти касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2015 (Қарори Ҳукумати ҚТ аз 02 ноябри соли 2007, №529) ва дигаре Стратегияи рушди илм ва технология дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007-2015 (Қарори Ҳукумати ҚТ аз 01 августи соли 2006, №362.). Ҳуҷҷатҳои мазкур нафақат ба густариши робитаҳои байналхалқӣ, балки ба таҷдиди назар ба ҳамаи ҷабҳаҳои таҳсилот, воридшавӣ ба ҷараёни Болония, татбиқи низоми кредитии таҳсил мусоидат намуданд». [24, с. 32]

Дар хулоса, муаллиф қайд мекунад, ки рушди сохтории бахши робитаҳои байналмилалӣ дар мактабҳои олии Хучанд намунаи тавсеаи иқтисодии муассисаҳо дар шароити глобализатсия мебошад. Фаъолияти шӯбаҳои робитаҳои байналмилалӣ дар ДДХ ба номи академик Б. Ғафуров, ДДХБСТ, Донишқадаи иқтисод ва савдо ва Донишқадаи политехникӣ нишон медиҳад, ки онҳо дар ташаккули имиджи байналмилалӣ донишгоҳҳо, ҷалби сармояҳои илмӣ хориҷӣ, табодули академикӣ ва ҳамгирӣ ба фазои ҷаҳонии таҳсилот нақши калидӣ бозидаанд. Таъкид шудааст, ки муваффақияти ин раванд идомаи ислоҳоти сохторӣ, боло бурдани таҳассусии кадрҳои маъмурӣ ва тақмили механизмҳои ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ тақозо мекунад.

Боби дуюм, ки «Нақши ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар рушди кадрӣ ва фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд» унвон дорад, ба муайян намудани он равона шудааст, ки чӣ гуна робитаҳои академии хориҷӣ ба ташаккули ҳаёти омӯзгорон ва фаъолсозии фаъолияти таҳқиқотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд таъсир расонидаанд. Дар фаслҳои он таъсири барномаҳои байналмилалӣ, аз қабили DAAD, TEMPUS ва Erasmus+ ба равандҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии касбии кадрҳои илмӣ-педагогӣ пайдарпай таҳлил карда шудааст. Ҳамзамон, рушди робитаҳои байналмилалӣ илмӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Рушди робитаҳои илмӣ байналмилалӣ (конфронсҳо, таҳқиқоти муштарак, фаъолияти Маркази ЮНЕСКО)-ро таҳлил гашта, ин ҳамкорӣҳо ба ҳамгироии мактабҳои олӣ ба фазои ҷаҳонии таҳқиқотӣ чӣ гуна мусоидат кардаанд, муҳокима мегарданд.

Дар зербоби якум боби дуюм “Ҳамкорӣҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд дар самти бозомӯзӣ ва оморасозии мутахассисони баландихтисос ва кадрҳои илмӣ-педагогӣ” омадааст, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ рушди ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар самти бозомӯзии кадрҳо аҳамияти махсус пайдо кардааст. Муаллиф қайд мекунад, ки аввалин қадамҳои ин

раванд дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров соли 1992 бо ташрифи ҳайати Донишгоҳи Небраскаи ИМА оғоз ёфта, ба имзои шартномаи ҳамкорӣ оварда расонд [61]. Дар солҳои баъдӣ, факултети забонҳои хориҷӣ бо Донишгоҳи Линколн (ИМА), Институти Хёте (Олмон) ва донишгоҳҳои Воронеж, Санкт-Петербург робитаҳои судманд ба роҳ монд. Дотсентон А. Шарифов, М. Сулаймонова, Б. Камолова дар ин донишгоҳҳо тақмили ихтисос гузашта, усулҳои инноватсиониро дар раванди таълим ҷорӣ намуданд [60].

Таъкид шудааст, ки дотсентон А. Бойматов ва Т. Сатторов (1995–1996) аз рӯи барномаи Фулбрайт дар донишгоҳҳои Чикаго ва Шомпейни ИМА таҳсил намуда, дотсентон М.Н. Азимова, К. Усмонов бозомӯзиро дар Амрико ва Англия гузаронидаанд [42, с. 105]. Дар зербоб зикр мегардад, ки соли 2000 Пажӯҳишгоҳи менечмент ва технологияи компютери ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров таъсис ёфт, ки роҳбарии онро профессор А.Л. Қодиров ба уҳда дошт. Ин пажӯҳишгоҳ бо Донишгоҳи давлатии иқтисод, омор ва информатикаи Маскав (МЭСИ) ҳамкориҳои васеъ роҳандозӣ намуда, тавассути ширкати Software AG (Олмон) ба захираҳои ҷаҳонии барномавӣ дастрасӣ пайдо кард. Дар китоби “80 зинаи камолот” қайд гаштааст, ки: «Профессор Қодиров А.Л. бо гранти созмони байналхалқии “Ҳифзи муҳити зист дар асоси тараққиёт ва истифода бурдани устуворӣ дар соҳаи технологияи хоҷагии халқ” (EPASAT) (2011-2013) барои рушди тавсияи корҳои илмиву таҳқиқотӣ, ба роҳ мондани ҳамкориҳои байналхалқӣ ва баланд шудани обруйи Донишгоҳ ба ҳайси муассисаи бонуфузи илмиву таълимӣ мусоидат мекунад.» [15, с. 564]. Соли 2007 дар заминаи Пажӯҳишгоҳи менечмент ва технологияи компютерӣ факултети телекоммуникатсия ва технологияҳои иттилоотӣ таъсис ёфт.

Муаллиф қайд мекунад, ки яке аз самтҳои муҳим ҳамкориҳои кафедраи забони олмонӣ бо DAAD буд. Омӯзгорони кафедра, аз ҷумла М. Сулаймонова (докторантура дар Донишгоҳи Лейпсиг, 2003–2004), А. Шарифов, З. Ахмедова дар донишгоҳҳои Олмон тақмили ихтисос гузашта, дотсент М.

Саидов магистратураи худро дар Олмон ба итмом расонд [13, с. 164]. Дар соли 2010 бо ташаббуси DAAD дар Хучанд курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони забони олмонӣ ташкил шуда, сафири Олмон хонум Дорис Хортрам аз донишгоҳ дидан намуд.

Аз моҳи сентябри соли 2015 бо ташаббуси роҳбарияти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров, махсусан бо иқдоми ректори он, дотсент А. Мақсудов, бо ҳадафи баланд бардоштани сатҳи таҳассус ва малакаи забондонии кадрҳои чавон, дар заминаи факултети забонҳои хориҷӣ курси омодагии TOEFL ба роҳ монда шуд. Ин барнома ҳамчун як навовари дар самти рушди иқтисодии зехнии устодони чавон нақши муассир гузошт.

Дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДҲБСТ) соли 2010 нахустин семинари тақмили ихтисоси омӯзгорони фанҳои гуманитарӣ бо дастгирии Донишгоҳи Осиёи Марказӣ баргузор гардид, ки 16 омӯзгор сертификат гирифтанд. Солҳои 2012–2013 бо ҳамкориҳои Маркази Конфутсий устодони донишгоҳ дар Донишгоҳи педагогии Син-Сзян (Урумчӣ) курси забони чиниро гузаштанд [40, с. 59]. Соли 2014 чаҳор нафар донишҷӯи ДДҲБСТ (Ҷ. Абдурахмонов, Ғ. Яҳёев ва дигарон) стипендияи Маркази Конфутсийро барои таҳсил дар донишгоҳҳои Чин ба даст оварданд.

Таъкид шудааст, ки соли 2017 дар ДДҲБСТ Форуми донишҷӯёни кишварҳои СХШ бо иштироки намоёндагони донишгоҳҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон баргузор гардид. Дар соли 2021 факултети муштараки Тоҷикистонию Ўзбекистонӣ таъсис ёфт. Чӣ тавре, ки ректори донишгоҳ М. Шарифзода таъкид кардааст: «Дар таърихи маорифи ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ бори нахуст бо ташаббуси раёсати ДДҲБСТ факултети муштараки тоҷикистонию ўзбекистонӣ таъсис дода шуд, ки қароргоҳи доимияш донишгоҳи мо ба ҳисоб меравад. Дар асоси шартномаи байни вазоратҳои маориф ва илми давлатҳои ба ҳам дӯсти Ўзбекистан ва Тоҷикистон факултети зикршуда ба шарофати ҳамкориҳои самарабахши Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Тошканд, Донишкадаи молияи Тошканд ва Донишгоҳи

давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ташкил дода шуд, ки аз соли таҳсили нав довталабонро ба теъдоди баробар аз ҳар ду кишвар ба хотири таълими ихтисосҳои ҳуқуқшинос ва молия қабул хоҳад кард. Мувофиқа ҳосил шудааст, ки таҳсил дар факултети муштарак ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ ба роҳ монда, донишҷӯён тибқи талаботи “3x1” ва “1x1” таҳсил мекунанд. Ният дорем, ки ба хатмкардагони ин факултети нав дипломҳои ҳар ду давлат супурда шаванд.» [40, с. 8-9]

Дар зербоб қайд мегардад, ки дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров соли 2015 курси омодагии TOEFL тахти роҳбарии С. Холов ба роҳ монда шуд. Соли 2019 донишгоҳ бо 48 муассисаи хориҷӣ (Русия, Ўзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Эрон, Чин, Ҳиндустон) шартномаи ҳамкорӣ дошт. Соли 2021 25 омӯзгори факултети забонҳои хориҷӣ курсҳои онлайни Донишгоҳи давлатии Вятски Русияро хатм намуданд.

Боз як ҷанбаи муҳим – ҳамкориҳои аттестатсионӣ бо Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Русия мебошад. Муаллиф қайд мекунад, ки соли 1996 дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров шӯрои диссертатсионии ихтисоси филология (К 065.05.01) таъсис ёфт. Нахустин дифоъро соли 1996 С.Саидов анҷом дод [67]. Ин шӯро то соли 2013 зиёда аз 100 нафар номзад ва доктори илмро тайёр кард. Шӯроҳои ихтисосҳои таърих (07.00.02), педагогика, иқтисодиёт низ фаъолият доштанд [34, с. 103-104]. Соли 2017 профессори Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров Т.Шокиров ба ҳайси узви Шӯрои диссертатсионии Донишгоҳи давлатии Самарқанд пазируфта шуд.

Ҳамин тавр, ҳамкориҳои байналмилалӣ дар самти бозомӯзӣ ва омодасозии кадрҳо дар мактабҳои олии Хучанд ба ташаккули мутахассисони рақобатпазир, воридшавии меъёрҳои ҷаҳонӣ ба низоми таълим ва баланд шудани мақоми байналмилалӣ муассисаҳо оварда расонидааст. Таҷрибаи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров, ДДХБСТ ва Филиали Хучандии ДТТ намунаи муваффақии сиёсати интернатсионизатсияи таҳсилоти олии дар Тоҷикистон мебошад.

Зербоби дуҷуми боби дуҷум «Рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи илм дар муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд» унвон дорад. Дар зербооб омадааст, ки яке аз ҷанбаҳои муҳимми интернационализатсияи таҳсилоти олии дар вилояти Суғд густариши ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ мебошад. Муаллиф қайд мекунад, ки дар солҳои 90-уми асри XX олимони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров — С. Абдуллоев, А. Сайфуллоев, А.З. Дун, Т. Ҳабилов, М. Хоҷаева ва дигарон натиҷаҳои таҳқиқоти худро дар нашрияҳои хориҷӣ ба ҷоп мерасониданд. Аз ҷумла, мақолаҳои онҳо дар нашрияҳои Копенгаген, Будапешт, Париж, Лиссабон, инчунин дар маҷаллаҳои илмӣ ИМА, Англия ва Олмон ба таъбир мерасиданд.

Ҳамчунин, мутахассиси маъруф дар соҳаи физикаи ҳастаӣ Х. Муртазоев зиёда аз бист мақола дорад, ки дар маҷаллаҳои пешбари илмӣ ИМА, Британияи Кабир, Олмон, Фаронса ва Чин нашр шудаанд. Ҳамчунин, дотсентон К. Усмонов (дар Англия, Оксфорд), У. Каримов (Олмон), М. Азимова, А. Бойматов, С. Чалолов (ИМА) таҷрибаи илмӣ ҳосил намудаанд [42, с. 105-106].

Таъкид шудааст, ки дар солҳои 1990–2000 устодони факултети забонҳои хориҷӣ дар донишгоҳҳои Линколн (ИМА), Оксфорд (Британия), Мюнхен ва Ҳейделберг (Олмон) бо маърузаҳои илмӣ баромад кардаанд. Олимони донишгоҳ дар форумҳои Эрон (бахшида ба Шайх Камол Хучандӣ, 1996), симпозиумҳои Аврупо, конференсҳои Қоҳира (физикаи ядрой), Тошканд («Амир Темур»), Алмаато (сифати таҳсилот), Боку (илмҳои ҷамъиятӣ), Деҳлӣ (забони форсӣ) ва Техрон (забон ва адаби форсӣ) ширкат намудаанд.

Дар зербооб зикр мегардад, ки профессор Абдулманнони Насриддин дар анҷуманҳои устодони забон ва адаби форсӣ (Техрон, 1996, 2001, 2003; Деҳлӣ, 1996), Ҳамойиши бузургдошти Шайх Камоли Хучандӣ (Табрез, 1996) ва 37-умин анҷумани шарқшиносони ҷаҳон (Маскав, 2004) бо маъруза оид ба матншиносии форсӣ баромад намуда, адабиётшиносии тоҷикро дар сатҳи ҷаҳонӣ муаррифӣ кардааст [35, с. 271].

Муҳаққиқ ба он диққат медиҳад, ки дар давраи солҳои 1995 то 2011 донишгоҳ ҳамчун ташкилкунанда ва мизбони як қатор форумҳои бузурги байналмилалӣ баромад намудааст. Дар байни онҳо конференсияҳои ҷойдоранд, ки ба мероси педагогии халқҳои Осиёи Марказӣ (1995), робитаҳои адабии Алишер Навоӣ бо адабиёти форсӣ-тоҷикӣ (1996), гуфтугӯи олами шеърӣ Румӣ ва Гёте (2007), инчунин ҳамоишҳои илмӣ оид ба ҷойҳои Рӯдакӣ дар фарҳанги исломӣ (2008), мероси илоҳиётии Имом Абӯҳанифа (2009) ва саҳми Абӯмаҳмуди Хучандӣ дар ташаккули илмҳои дақиқ (2010) бахшида шудаанд. Соли 2011 ҳамоиши байналмилалӣ оид ба «Манбаҳои барқароршавандаи энергия» бо иштироки олимони аз ИМА, Олмон, Полша, Шветсия, Русия, Украина, Қазоқистон, Ўзбекистон баргузор шуд.

Дар зербоб омадааст, ки кафедраи физикаи умумӣ ва ҷисмҳои саҳти Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров соли 1990 семинари байналмилалӣ оид ба мустақамии ҷисмҳои саҳт (бо иштироки профессорон В.А. Лихачев, А.И. Слутскер, В.С. Куксенко) ва соли 2002 конференсияи байналмилалӣ оид ба ҳосиятҳои физикавӣ механикии муҳитҳои конденсиронида ташкил намуд. Кафедраи муодилаҳои дифференсиалӣ дар конфронсҳои Екатеринбург (1995), Самарканд (1997), Воронеж (2000), Маскав (2001) иштирок дошт.

Таъкид шудааст, ки доктори илмҳои таърих, профессор И.А. Мамадалиев дар лоиҳаҳои байналмилалӣи АҚНП, OSI ReSET ширкат намуда, дар семинарҳои Қирғизистон ва Қазоқистон (2006–2009) оид ба масъалаҳои миллатсозӣ ва таърихнигории миллии суҳанронӣ кардааст. Соли 2008 ӯ дар Мактаби байналмилалӣи тобистонаи Гессени Олмон ва соли 2011 дар Донишгоҳи Ливерпули Британия таҷрибаомӯзӣ гузаронидааст.

Муаллиф қайд мекунад, ки адабиётшинос, профессор Нуралӣ Нурзод дар конфронсҳои Техрон, Табрёз, Берлин, Алмаато, Исломобод, Лакнау, Люблин, Кошон, Тошканд бо маърузаҳо оид ба шеърӣ форсӣ, таърихи адабиёт баромад карда, мақолаҳои дар нашрияҳои Русия, Қазоқистон, Афғонистон,

Испания ба таъб расидааст. Олимони Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Гафуров – академик Н. Салимов ва профессор А.Хасанов мукофотҳои байналмилалиро соҳиб шудаанд.

Дар зербоб зикр мегардад, ки Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) моҳи декабри 1994 нахустин вохӯрии илмиро бо мутахассисони Яман, Англия, ИМА баргузор намуд. Соли 2003 конфронси “Муаммоҳои актуалии риёзи”, соли 2007 Ҳамоиши “Тоҷикистон ва муносибатҳои байналмилалӣ муосир”, солҳои 2009–2011 симпозиумҳои “Пули муҳоҷиратӣ” (бо иштироки 23 кишвар) доир гардид. Роҷеъ ба ташкил ва баргузории симпозиумҳои “Пули муҳоҷиратӣ” Солеҳи Зарифзод таъкид мекунад: «Бояд кайд намуд, ки дар донишгоҳ дар ҳамкорӣ бо Маркази демографияи иҷтимоӣ ва ҷомеашиносии иқтисодии Пажӯҳишгоҳи тадқиқоти масоили иҷтимоӣ - сиёсии Академияи илмҳои Федератсияи Русия бо ташаббус ва ҷидду ҷаҳди зиёди ректори донишгоҳ Осим Қосимович Каримов ва директори Маркази номбурда С. Рязансев гузаронидани симпозиуми байналмилалӣ бахшида ба масъалаи актуалии замон - муҳоҷират ба ҳукми анъана даромада буд: се маротиба (22-26 сентябри соли 2009, 1-4 ноябри соли 2010 ва 22-30 ноябри соли 2011) симпозиумҳои байналмилалӣ гузаронида шуданд» [40, с. 30-31].

Соли 2014 конфронси “Созмони ҳамкориҳои Шанхай: амният ва субот” бо иштироки намоёндаи Қирғизистон, соли 2016 мизи мудаввар “Равандҳои муҳоҷират дар Авроосиё” бо ширкати академик Л.Л. Рибакоский ва профессор С.В. Рязансев баргузор шуд [24, с. 57].

Дотсентони ДДХБСТ А.Х. Ҷӯраев (Ҳиндустон, 2012), Р.С. Шокиров (Москва, 2013), Р.Б. Хӯҷамқулов (Авроосиё, 2014), А.А. Муҳитдинов (Алушта, 2014; Санкт-Петербург, 2015), Ш.М. Зокирова (Шветсия, 2015) дар конфронсҳои байналмилалӣ бо маърузаҳои илмӣ баромад кардаанд. ДДХБСТ бо донишгоҳҳои Финляндияи Шарқӣ, Тюмен, Урал (Россия) ҳамкориҳои илмӣ ба роҳ мондааст. Соли 2016 конфронси

онлайн миёни ДДХБСТ ва Донишгоҳи давлатии иқтисодии Урал доир гардид.

Дар ин қисмат зикр мешавад, ки доктори илмҳои филологӣ, профессор Т.Э. Бердиева узви Академияи илмҳои педагогӣ ва илмҳои иҷтимоии Федератсияи Русия интихоб гардида, инчунин бо мукофоти вилоятӣ ба номи академик Б. Ғафуров барои дастовардҳои назаррас дар соҳаи худ сарфароз гардонида шудааст. Профессорон Ҳ.Р. Пӯлодов, А.Ҷ. Бобоев, А.Б. Байзоев бо Академияи илмҳои Русия, Донишгоҳи давлатии Москва, Институти бостоншиносӣ робитаҳои устувори илмӣ доранд.

Ҳамин тавр, рушди робитаҳои байналмилалӣ дар соҳаи илми муассисаҳои олии Хучанд ба марҳилаи сифатан нав ворид гардидааст. Намунаҳои фаъолияти профессорон А. Насриддин, Н. Нурзод, И. Мамадалиев, Ҳ. Муртазоев ва дигарон саҳми арзандаи илми тоҷикро дар арсаи ҷаҳонӣ нишон медиҳанд. Ҳамзамон, ҳамкориҳо бо ҷаҳони дақиқ ва техникӣ суст буда, аксари фаъолиятҳо хусусияти эпизодикӣ доранд ва ба барномаи ягонаи стратегӣ ниёз доранд. Таъкид шудааст, ки набудани сиёсати устувори давлатӣ ва сатҳи пасти забондонии баъзе омӯзгорон монеаи ҷиддӣ мебошад. Бо вучуди ин, дастовардҳои мавҷуда заминаи устувор барои ҳамгироии минбаъдаи илми тоҷик ба ҷаҳони ҷаҳонии таҳқиқотӣ фароҳам овардаанд.

Дар боби сеюми диссертатсия “Ширкат ва саҳми мактабҳои олии шаҳри Хучанд дар барномаву лоиҳаҳои байналмилалӣ ва рушди фаъолияти таълимӣ-маърифатии эҷодӣ”раванди ширкати мактабҳои олии Хучанд дар барномаву лоиҳаҳои байналмилалӣ, мутобиқсозии сохтори онҳо ва тамоюли рушди алоқаҳои эҷодию маърифатӣ таҳлил гардидааст.

Дар зербоби якуми боби сеюм, ки “Раванди ширкат дар барномаву лоиҳаҳои байналмилалӣ ва мутобиқ намудани сохтори мактабҳои олий ба он” унвон дорад, омадааст, ки бо афзоиши ҷаҳонишавии таҳсилот, мактабҳои олии Тоҷикистон тадриҷан ба низоми байналмилалӣ ворид мегарданд. Муаллиф қайд мекунад, ки ин раванд тавассути иштирок дар барномаҳои Erasmus+, Tempus, DAAD, Fulbright

амалӣ шуда, ҳамгирой ба ин барномаҳо ислоҳоти сохторӣ – системаи кредитии ECTS, шуроҳои аккредитатсия, таъмини шаффофият – тақозо мекунад.

Дар диссертатсия таъкид шудааст, ки яке аз иқдомҳои назаррас ташкили Маркази таълимии «Инсоншиносӣ» дар заминаи барномаи байналмилалии Оғохон мебошад. Барнома соли 1997 дар Душанбе оғоз ёфта, се самтҳо дар бар мегирифт. Соли 1999 дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров, Маркази «Инсоншиносӣ» таъсис ёфта, роҳбарии онро дотсент А. Ҷӯраев ба уҳда гирифт [15, с. 569]. Ин марказ бо таҳзироти компютерӣ ва адабиёт аз ҷониби Оғохон таъмин гардид. Дар зербор зикр мегардад, ки дарсҳои «Инсоншиносӣ» хусусияти интерактивӣ дошта, ба рушди тафаккури интиқодӣ ва ҷаҳонбинии донишҷӯён мусоидат мекунад. Соли 2010 дар Конфронси CESS дар ИМА таҷрибаи тоҷикӣ муаррифӣ гардид. Зиёда аз 1000 донишҷӯ дар курсҳои «Муқаддимаи инсоншиносӣ», «Шахсият ва ҷомеа» ширкат варзиданд.

Муаллиф қайд мекунад, ки дар пайравӣ ба равандҳои модернизатсия, дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров ва дигар донишгоҳҳо гузариш ба модели бисёрзинагии таҳсилот (бакалавриат, магистратура, доктор PhD) амалӣ гардид. Ин гузариш дар заминаи воридшавӣ ба фазои Болония ва пайвастан ба барномаҳои TEMPUS, ERASMUS+ сурат гирифт. Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва баъдидипломӣ» заминаи ҳуқуқии ин ислоҳотро фароҳам оварданд [69].

Дар зербор омадааст, ки Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров дар ин раванд мавқеи пешсафро ишғол намудааст. Ҳамкорӣҳо бо TEMPUS ва ERASMUS+ соли 2009 оғоз ёфта [57], дар даҳсолаи 2010–2020 донишгоҳ дар 16 лоиҳаи ин барномаҳо иштирок намуд. Т. Каримов роҷеъ ба ҳадафи лоиҳаи TEMPUS чунин нигоштааст: «Ҳадафи лоиҳа таъсиси механизми махсус мебошад, ки ҳам ба анъанаҳои таҳсилоти Аврупоӣ ва ҳам ба анъанаҳои таҳсилоти худӣ асос ёфта, ба донишгоҳҳои шарик кумак мекунад, то рисолати вазифаҳои шуъбаҳои робитаҳои байналмилалиро равшантар

гардонанд, муҳити байналмилалии таҳсилотӣ бо гуногунии донишҷӯён ва омӯзгоронро эҷод кунанд, пайвандҳои ҷаҳонӣ барпо намоянд, ба шабакаи ҷаҳонии донишгоҳҳо ҳамроҳ шаванд ва дар байни донишгоҳҳои бонуфузи байналмилалӣ рейтингӣ баланд дошта бошанд.» [59]. Аз ҷумла, лоиҳаҳои «CANQA» (шабакаи таъмини сифат), «PROTRAINING» (такмилӣ ихтисоси омӯзгорони низоми кредитӣ), «EPASAT» (экология), «EDUCO» (педагогика ва менечмент), «MEDIATE» (магистратураи информатика ва телекоммуникатсия). Дар доираи ERASMUS MUNDUS лоиҳаҳои «MANECA» ва «TOSCA» ҳамкориро бо беш аз 40 донишгоҳи Аврупо таъмин намуданд. ДДХ бо донишгоҳҳои техникии Берлин, Дрезден, Вилнюс, Сантьяго де Компастела, Варшава, Л'Аквила ва дигар робитаҳои густурда дорад [15, с. 599].

Тибқи маълумоти У. Ғаффорова: «профессори факултети физикаву техника Х. Муртазоев бо гуруҳи ҳамкорони худ се гранти созмонҳои байналхалқӣ, аз ҷумла: 1) гранти МАГАТЭ барои солҳои 2007-2009 аз рӯи лоиҳаи “Безопасное управление отходами добычи и переработки урановых руд в странах Центральной Азии”; 2) гранти МНТИ аз рӯи лоиҳаи “Ташкил намудани маркази коммуникатсионӣ дар факултаи физикаву техника”; 3) гранти Маркази тадқиқотии ЮЛИХ-и Олмон аз рӯи лоиҳаи “Ҳолати экологияи радиатсионии Шимоли Тоҷикистон”-ро ба даст оварданд» [18, с. 502].

Таъкид шудааст, ки соли 2015 лоиҳаи ERASMUS+ EXTEND (беҳтарсозии таҳсилоти муҳандисӣ) бо 8 донишгоҳи хориҷӣ – аз ҷумла Бухарест (Руминия), Рига (Латвия), МЭИ Бауман (Москва), Мордовия, Магнитогорск (Русия) – амалӣ гардид. Дар факултети физика-техника Маркази ERASMUS+ EXTEND бо таҷҳизоти 22 000 евро таъсис ёфт. Лоиҳаи TUTORIAL (2017–2019) таҳти роҳбарии профессор У. Ғаффорова барномаи магис-тратура ва PhD дар ихтисоси «Экология» таҳия намуд. Лоиҳаи DESIDE (2019–2021) ба таълими шахсони имконияташон маҳдуд баҳшида шуда, 150 нафар иштирокчиёро гирд овард. Соли 2021 «Рӯзи огоҳии миллӣ» дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров баргузор гардид. Муаллиф қайд мекунад, ки дар

доираи ин лоиҳаҳо беш аз 20 омӯзгор ба кишварҳои Аврупо сафар карданд [41, с. 138-139].

Зикр мегардад, ки Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (ДДХБСТ) дар лоиҳаҳои TEMPUS, ERASMUS MUNDUS (CANEM-2, FLEPP, Innolabs) ширкат варзид. Лоиҳаи CANEM-2 бо буҷаи €2,5 млн донишҷӯёро ба Италия, Испания, Чехия фиристод. Донишгоҳ, инчунин тавассути ин лоиҳа тавонист як номзад – дотсент Ҷӯраев Фаррухро ба Донишгоҳи Генуяи Италия барои таҳқиқоти илмӣ пас аз докторӣ ба муддати як сол фиристад [72]. Лоиҳаи FLEPP (маблағи €58 626) барои донишгоҳ маркази омӯзиши забонҳо таъсис дод. Лоиҳаи INOCAST («Озмоишгоҳҳои навоварона») дар доираи Tempus бо маблағи €218 000 (298 000 доллар) амалӣ шуд. Доир ба ин масъала Ҷ. Исомитдинов чунин маълумот овардааст: «Умуман, аз тарафи Иттиҳоди Аврупо тавассути 3 лоиҳаи грантӣ барои донишгоҳамон 218 000 евро баробар ба 298 000 доллари амрикоӣ маблағ ҷудо карда шуд. Истифодаи мақсадноки маблағҳои ҷудошуда аз тарафи Комиссияи Аврупоӣ назорат карда шуд. 24 июни соли 2014 марҳилаи аввалини мониторинги лоиҳавӣ нисбати лоиҳаи INOCAST амалӣ гардид, ки дар он ҳисоботи умумӣ оид ба иҷрои нақшаи лоиҳа дар донишгоҳамон аз тарафи муовини ректор оид ба робитаҳои байналмилалӣ Ҷураев А.Ҳ. пешниҳод карда шуд» [24, с. 90-91].

Лоиҳаи TACES («Омӯзиши байнисоҳавии аврупоӣ») – нахустин барномаи магистратура дар Тоҷикистон бо аккредитатсияи аврупоӣ таҳти роҳбарии А. Ҷӯраев татбиқ гардид [24, с. 92-93]. Соли 2018 дар назди ДДХБСТ «Маркази омӯзиши Аврупо» таъсис ёфт.

Таъкид шудааст, ки Донишқадаи иқтисод ва савдои ДДТТ аз соли 2010 ба ERASMUS MUNDUS (TARGET I, TARGET II) ва TEMPUS FLEPP пайваست ва беш аз 20 омӯзгору 40 донишҷӯро дар Аврупо омода намуд. Дастаи «Enactus»-и он дар мусобиқаҳои Малайзия, Мексика, ИМА, Чин иштирок намуд. Донишқадаи политехникӣ бо лоиҳаҳои GIZ ва HECAFS ҳамкориҳои судманд дорад [71].

Дар доираи ҳамкориҳои Донишгоҳи Оғохон ва ДДХ, зиёда аз 26 семинар дар Осиёи Марказӣ баргузор гардида, садҳо омӯзгорон тақдироти ихтисос карданд. Соли 2013 чор нафар донишҷӯӣ барои таҳсил ба донишгоҳҳои Чин (стипендияи Конфутсий) фиришода шуданд. ДДХБСТ дар доираи Донишгоҳи СХШ соли 2013–2014 бурсияҳои магистратура дар Олтой ва Урал ба даст овард.

Ҳамин тавр, ширкат дар барномаҳои байналмилалӣ ба гузариш аз сохторҳои анъанавӣ ба системаи кредитӣ, таъсиси марказҳои аккредитатсия, таҳкими инфрасохтори рақамӣ ва омӯзиши технологияҳои муосири педагогӣ мусоидат намудааст. Таъкид шудааст, ки мушкилоти асосӣ – маҳдудиятҳои забонӣ, нокифоя будани омодагии лоиҳавӣ ва хусусияти кӯтоҳмуддати грантҳо ҳамчунин боқӣ мондаанд. Барои рушди устувор, зарурати таҳияи стратегияи миллии интернационализатсия, тақдироти забонмӯзии омӯзгорон ва густариши иштироки фанҳои техникӣ дар ҳамкориҳои байналмилалӣ таъсир дода мешавад.

Дар зербоби сеюми боби сеюм “Тамоюли рушди алоқаҳои байналмилалӣ мактабҳои олии дар самти эҷодиву таълимӣ ва маърифатӣ” омадааст, ки паҳлӯи муҳимми ҳамкориҳои байналмилалӣ рушди алоқаҳои эҷодӣ, маърифатӣ ва фарҳангӣ мебошад. Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров, ДДХБСТ ва дигар донишгоҳҳо бо муассисаҳои Аврупо, Чин, Русия, Эрон ва Осиёи Марказӣ робитаҳои пайдор доранд. Муаллиф қайд мекунад, ки барномаҳои муштарак, семинарҳо, озмунҳои илмӣ, мубодилаи фарҳангӣ ва платформаҳои онлайн ҷаҳонбинии донишҷӯёнро васеъ намуда, ба дипломатияи нарм ва нуфузи илмӣ кишвар мусоидат мекунанд.

Таъкид шудааст, ки фаъолияти Шурои занони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Гафуров бо ташкилотҳои «Чашмаи ҳаёт», Ассоциатсияи занони соҳибкор ва дигар дар самти мубодилаи таҷриба саҳми назаррас дошт. Кафедраи забони олмонӣ бо Сафорати Олмон ва донишгоҳҳои Олмон робитаҳо барқарор намуда, ҳар сол донишҷӯёнро ба Олмон фиришодааст. Кафедраи забони русӣ бо мутахассисони

шинохта чун Л.В. Успенская ҳамкорӣ намуда, пас аз муҳоҷирати онҳо низ робитаҳои илмиро нигоҳ дошт.

Дар зербоб зикр мегардад, ки солҳои 90-ум дар Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров курсҳои тайёри барои шаҳрвандони Арабистони Саудӣ, Ҳиндустон, Покистон, Эрон, Кореяи Ҷанубӣ ташкил шуда буд [15, с. 290]. Баъдан аксари донишҷӯёни хориҷӣ аз Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, Ёзбекистон буданд. Соли таҳсили 2012–2013 35 нафар донишҷӯи хориҷӣ таҳсил мекард. Робитаҳо бо Донишгоҳи Линколн ИМА дар миёнаи солҳои 90 тавассути хузури профессор Чеймс Кларк ва Р. Чамбо, инчунин бо Маркази Гёте тавассути фрау Хилке Музелман ва А. Падрос густариш ёфтааст [42, с. 107].

Яке аз дастовардҳои барҷаста – иштирок дар ҳаракати ҷаҳонии SIFE (ENACTUS) ба шумор меравад. Соли 1998 донишҷӯёни Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров дар ин ҳаракат ширкат карданд. Соли 2002 дастаи донишгоҳ дар мусобиқаи ҷаҳонии Амстердам (Нидерланд) бори аввал Тоҷикистонро муаррифӣ намуда, 16 лоиҳаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ («Ҳамкорӣ бо “Садаф”», «Автобус» ва дигар) татбиқ кард. Соли 2004 дар Барселона, соли 2008 дар Сингапур, солҳои 2010 ва 2012 дар Лос-Анҷелес ва Вашингтон дастаи донишгоҳ ҷойҳои ифтихорӣ гирифт [24, с. 67]. Соли 2014 дастаи ENACTUS-и ДДҲБСТ дар мусобиқаи ҷумҳуриявӣ мақоми сеюмро соҳиб шуд. Дастаи SIFE-и филиали Хучандии ДТТ солҳои 2000, 2001 ғолиби ҷумҳуриявӣ гардида, соли 2001 дар Лондон (Британия) иштирок намуд [26, с. 84].

Дар зербоб омадааст, ки соли 2012 ихтисосҳои факултети телекоммуникатсияи ДДҲБСТ аз ҷониби Комиссияи Аврупо тибқи лоиҳаи «CANQA» сертификати байналмилалӣ аккредитатсионӣ гирифта, хатмкунандагон дипломи намунави аврупоӣ дарёфт карданд [15, с. 387-388]. Ҳамзамон, донишгоҳ ба Китобхонаи байналмилалӣ илмӣ виртуалӣ пайваست шуд, ки дастрасӣ ба 12,8 млн мақолаи илмиро таъмин намуд [1, с. 2].

Таъкид шудааст, ки дар доираи ҳамкориҳо соли 2000 омӯзгорони Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров ба Донишгоҳи Пйер Мендес (Франсия) фиристода

шуданд. Солҳои 2017–2019 донишгоҳ мизи мудаввар бо иштироки консули генералии Русия В.А. Бондаренко, олимони Донишгоҳи Оренбург, форумҳо бо намояндагони Қазоқистон, Қирғизистон, фестивалҳои байналмилалӣ баргузор намуд. «Клуби дӯстии халқҳо» таъсис ёфт. Соли 2019 13 чорабинии илмӣ-фарҳангӣ бо иштироки сафоратхонаҳои ИМА, Чин, Индонезия, Ўзбекистон, консулгарихои Русия, Қазоқистон, Қирғизистон баргузор гардид [41, с. 140].

Муаллиф қайд мекунад, ки дар ҳамкорӣ бо Институти Конфутсий, DAAD, Бунёди Мадад 18 чорабиниҳои омтавӣ (аз ҷумла дар бораи таҳсил дар Индонезия, ИМА) гузаронида шуд, ки дар онҳо беш аз 200 нафар иштирок карданд. Курсҳои забони англисӣ 114 нафар омӯзгоронро фаро гирифт (нисбат ба соли 2018 20% зиёд) [41, с. 141]. Барномаи MENTOR (бо Сафорати ИМА) 12 устои ҷавонро тақмили ихтисос дод. Соли 2019 шумораи иштирокчиёни барномаҳои байналмилалӣ ба 79 нафар расид (соли 2015 – 45 нафар) [41, с. 141]. Шумораи донишҷӯёни хориҷӣ аз 600 (2018) то 761 (2019) афзуд, ки намояндагони Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон, Афғонистон, Кореяи Ҷанубӣ мебошанд [41, с. 145].

Дар зербоб зикр мегардад, ки пас аз вохӯрии сарони Тоҷикистон ва Ўзбекистон (2017) донишгоҳ бо донишгоҳҳои Самарканд, Фарғона, Андичон шартномаҳо ба имзо расонид. Соли 2021 директори Институти Конфутсий 300 нусха китоби таълимӣ тақдим намуд [41, с. 138]. Ҳамзамон, донишҷӯёни донишгоҳ дар мусобиқаҳои байналмилалӣи варзишӣ – самбо, гӯштингирӣ, армреслинг, бокс (дар Бишкек, Астраханъ, Қарағанда, Москва, Бангкок, Ашхобод) медалҳои тилло, нуқра, биринҷӣ соҳиб шудаанд.

Хулоса, тамоюли рушди алоқаҳои байналмилалӣ дар самти эҷодӣ, таълимӣ ва маърифатӣ дар донишгоҳҳои Хучанд ба марҳилаи сифатан нав ворид гардидааст. Ташаббусҳои SIFE/ENACTUS, барномаҳои грантӣ, форумҳои минтақавӣ, аккредитатсияи байналмилалӣ, афзоиши донишҷӯёни хориҷӣ ва муваффақиятҳои варзишӣ далели устувории ин раванд мебошанд.

ХУЛОСА

1.Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Дар натиҷаи таҳқиқоти мукаммали таърихӣ таҳлилӣ оид ба рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар даврони истиқлолияти давлатӣ, ҳулоса карда мешавад, ки таҳсилот дар заминаи робитаҳои байналмилалӣ дар шароити муосири Тоҷикистон ба яке аз рухҳои муҳимми стратегияи миллии рушди соҳаи маориф табдил ёфтааст. Бо вучуди мушкilotи иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва инфрасохторӣ, ин раванд дар заминаи талошҳои пайгиронаи муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва бо дастгирии ниҳодҳои хориҷӣ тавонист ба марҳилаи сифатан нав ворид гардад. [1-М].

1. Тавре ки таҳлил нишон дод, бо таъия ба стратегияҳои дарозмуддати рушд ва ташаккули заминаи зарурии меъёриву ҳуқуқӣ, инчунин бо истифода аз захираҳои мавҷуда — кадрӣ, молиявӣ ва моддӣ техникаӣ, донишгоҳҳои пешбари шаҳри Хучанд (аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров, Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи тичорати Тоҷикистон ва Донишқадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ) тавонистанд ҳамкории байналмилалиро дар асоси низомнок ва институтсионалӣ ба роҳ монанд. Роҳандозии шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ва фаъол гардидани марказҳои махсусгардонидашуда, чун муҳаррики дипломатияи илмӣ ва фарҳангӣ, заминаи мусоиди табодули таҷриба ва рушди инфрасохтори илмӣ муассисаҳоро ба вучуд овард. [6-М].

2. Дар натиҷаи иштироки фаъоли донишгоҳҳои Хучанд дар барномаҳои бузурги минтақавӣ ва байналмилалӣ, аз қабилӣ TEMPUS, Erasmus Mundus, ERASMUS+, DAAD, Fulbright, GIZ, ва дигар барномаҳои грантӣ, муҳтавои таълим ва низоми идоракунии он бо стандартҳои ҷаҳонӣ мутобиқ гардонида шуд. Аз ҷумла, ҷорӣ гардидани таҳсилоти зинавӣ, системаи кредитӣ, механизми назорати сифати таҳсилот, рушди барномаҳои байнифаннӣ ва ба роҳ мондани курсҳо бо забонҳои хориҷӣ, намунаҳои равшани тағйироти мусбат мебошанд. [4-М]. Нақши

Маркази инсоншиносӣ, ки дар заминаи ҳамкориҳои байналмилалӣ таъсис ёфтааст, хусусан дар самти такмили ихтисоси устодон, таҳияи барномаҳои нав ва истифодаи технологияи рақамӣ дар раванди таълим, назаррас арзёбӣ мегардад. Ин марказ, дар ҳамохангӣ бо лоиҳаҳои ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE), ба рушди иқтисодии инсонӣ ва академикӣ мусоидат намуда, заминаи табодули илмӣ ва фарҳангиро дар сатҳи байналмилалӣ фароҳам овардааст. [4-М; 7-М].

3. Дар баробари дастовардҳо, таҳқиқоти анҷомшуда мушкилоту монеаҳои ҷойдоштаро низ равшан намудаанд. Аз ҷумла, сатҳи пасти дониши забонҳои хориҷӣ дар миёни як қисм омӯзгорон, набуди стратегияи миллии робитаҳои байналмилалӣ, маҳдудияти маблағгузорию дохилӣ, давомнокии кӯтоҳи лоиҳаҳо, ва кам будани фарогирии ҷаҳонӣ ва таҷриба дар барномаҳои байналмилалӣ, ба сифати омилҳои маҳдудкунанда арзёбӣ гардиданд. [4-М].

Аз ин рӯ, таҳияи стратегияи миллии робитаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олии, ки бояд бо дарназардошти захираҳои миллию байналмилалӣ, захираи кадрӣ, эҳтиёҷоти минтақа ва талаботи бозори меҳнат амалӣ гардад, зарур ва саривақтӣ арзёбӣ мегардад. Ин раванд метавонад ба сифати воситаи муҳими боло бурдани рақобатпазирии муассисаҳои таҳсилоти олии, густариши доираи ҳамкориҳои илмӣ ва таҷрибаи технологияи муосир дар муҳити таҳсилу тадқиқот хизмат намояд.

4. Муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд на танҳо ба омодакунии кадрҳои мутахассис равона шудаанд, балки ҳамчун марказҳои муҳимми муколамаи илмӣ-фарҳангӣ ва дипломатияи илмӣ фаъолият мекунанд. Ин хусусият ба онҳо имконият дод, ки дар баланд бардоштани сатҳи маърифатӣ, фарҳангӣ ва иқтисодии ҷомеа нақши муҳим дошта бошанд. Ҳамгироии таълим, илм ва фарҳанг дар фаъолияти ин муассисаҳо ба яке аз омилҳои асосии мақоми онҳо дар арсаи байналмилалӣ таҳсилот табдил ёфтааст. [3-М; 5-М].

5. Шӯбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ҳамчун сохторҳои калидӣ дар идораи низомӣ ҳамкориҳои хориҷӣ ташаккул ёфта,

фаъолияти ҳамаҷониба – аз ҷумла корҳои ташкиливу методӣ, таҳлилӣ, машваратӣ ва иттилоотиро ба роҳ мондаанд. Бо дастгирии маъмурияти донишгоҳҳо, ин шуъбаҳо дар таҳияи нақшаҳои мушаххаси ҳамкорӣ, ҳамоҳангсозии сафарҳои илмӣ ва омӯзишӣ, баргузорию курсу семинарҳо, дастгирии молиявии лоиҳаҳои байналмилалӣ ва таҳияи стратегияҳои рушд нақши муассир бозиданд. Ин раванд боиси устуворию низоми идоракунии байналмилалӣ ва пешрафти босуботи муассисаҳо гардид. [6-М].

6. Баррасии таърихиву илмӣ фаъолияти донишгоҳҳои Хучанд дар даврони соҳибистиклолӣ нишон медиҳад, ки равандҳои робитаҳои байналмилалӣ дар таҳсилоти олӣ на танҳо ҷузъи тарзи таълим ва омодакунии мутахассисон шуданд, балки хусусиятҳои давлатсозӣ, идеологӣ ва иҷтимоиро низ касб карданд. Ин равандҳо дар ташаккули шахсиятҳои дорои ҷаҳонбинии муосир, дорои малакаҳои рақобатпазир ва таҷрибаи ҷаҳонӣ нақши муҳим бозиданд. [4-М].

7. Иштирок ва ҳамкорӣ дар доираи барномаҳои байналмилалӣ, аз ҷумла TEMPUS, Erasmus+, DAAD, GIZ ва дигар ташаббусҳои грантӣ, барои рушди зерсохтор ва таҳкими иқтисодии кадрӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ заминаи устувор фароҳам оварданд. Дар ин раванд ҷорӣ намудани стандартҳои байналмилалӣ таҳсилот, аз ҷумла низоми кредитӣ, таҳсилоти бисёрзинагӣ ва механизмҳои назорати дохилии сифати таҳсилот, инчунин тавсеаи дастрасӣ ба таҷрибаҳои пешқадам ва ҳамкорӣ бо муассисаҳои пешрафтаи таҳсилоти олии хориҷӣ аҳамияти махсус доштанд. [2-М; 7-М]

8. Сохторҳои махсусгардонидашудаи гуманитарӣ ва илмӣ, аз ҷумла маркази «Инсоншиносӣ», ки дар доираи лоиҳаҳои Erasmus+ фаъолият менамояд, дар таҳқиқот ҳамчун майдонҳои муҳимми татбиқи дипломатияи илмӣ, рушди мубодилаи байнифарҳангӣ ва таҳкими иқтисодии инсонӣ арзёбӣ гардидаанд. Таъкид мешавад, ки фаъолияти чунин марказҳо дар тақмилу рушди низоми таҳсилоти олии минтақа ва ҳамгироии он ба фазои байналмилалӣ таҳсилот тавассути рушди ҳайати

омӯзгорон, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва усулҳои муосири таълим саҳми назаррас мегузорад. [7–М]

9. Дар шароити Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, махсусан дар низоми муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд, аз ҷумла Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров ва ДДХБСТ, равандҳои ҳамкориҳои байналмилалӣ ба сатҳи баланди устувории институтсионалӣ расиданд. Рушди онҳо ба ташаккули зерсохтори мукамал, таъмини кадрӣ ва татбиқи стратегияҳои муосири таҳсилотӣ таъя намуд. Дар натиҷа, муассисаҳои мазкур ба марказҳои рақобатпазири илмӣ-таълимии дорои аҳаммияти байналмилалӣ табдил ёфтанд. [2–М; 5–М]

10. Ташкили зерсохтори муосири муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, ки бо таҷҳизоти техникаи пешрафта, шароити мусоид барои анҷом додани таҳқиқоти илмӣ ва ташаккули муҳити ҳавасмандкунандаи академӣ тавсиф мегардад, дар баланд бардоштани сатҳи умумии таҳсилот ва илм нақши муҳим бозид. Ҳамзамон, омода намудани мутахассисони баландихтисосе, ки қодир ба мутобиқшавӣ ба талаботи бозори ҷаҳонии меҳнат ва иштирок дар равандҳои байналмилалӣ мебошанд, ба шартӣ калидии рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд табдил ёфт. Ин раванд барои рушди устувори иқтисодии кадрӣ миллӣ ва ҷалби мутахассисони хориҷӣ заминаи бозғамӣ фароҳам овард. [1–М; 6–М]

11. Муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба шарофати иштироки фаъол дар барномаҳои байналмилалӣ ва ҳамкориҳои бисёрҷониба бо ташаббусҳои, чун Erasmus+, TEMPUS ва дигар лоиҳаҳои ҷаҳонӣ, ба марҳилаи сифатан нави рушд ворид гардиданд. Ин ҳамкориҳо на танҳо ба баланд гардидани иқтисодии илмӣ ва таълимии онҳо мусоидат намуданд, балки нуфузи байналмилалӣ ва устувории институтсионалии онҳоро низ таҳким бахшиданд.

12. Рушди робитаҳои байналмилалӣ ба ҷорӣ гардидани усулҳои муосири таълим, технологияҳои рақамӣ ва таҳкими иқтисодии илмӣ ва кадрӣ мусоидат намуд. Ин дигаргунсозӣ имкон фароҳам овард, ки муҳтавои таҳсилот ба стандартҳои

чаҳонӣ наздик карда шуда, дастрасии донишҷӯён ва омӯзгорон ба навовариҳои илмӣ ва технологияҳои муосир васеъ гардад. Истифодаи платформаҳои рақамӣ ва технологияҳои таҳсилоти фосилавӣ дар шароити муосир ҳамчун воситаи зарурӣ ва самараноки рушд арзёбӣ мешавад. [4–М]

13. Бо таъсиси шуруҳи диссертатсионӣ дар сохтори муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва ташаккули заминаҳои мустақилияти илмӣ аз рӯи самтҳои гуногуни таҳқиқот, сатҳи корҳои илмӣ ва оморасозии муҳаққиқони ҷавон дар шаҳри Хучанд ба таври назаррас боло рафт. Дар ин раванд олимони ва роҳбарони маъруфи илмӣ, аз ҷумла профессорҳо Абдулманнон Насриддин, Набичон Раҳимов, Хотам Муртазоев, Иномҷон Мамадалиев, Умеда Ғафорова, Нуралӣ Нурзод ва дигарон, бо таҳқиқоти илмии худ дар таҳкими заминаи илмӣ-таълимӣ саҳми арзанда гузоштанд. [3–М]

14. Ҳамзамон, таҳқиқот мавҷудияти як қатор мушкилот ва маҳдудиятҳои ҷиддиро низ ошкор менамояд. Аз ҷумла, набудани дастгирии ҳамаҷонибаи барномавии давлатӣ барои рушди робитаҳои байналмилалӣ, намояндагии нокифояи ҷанҳои табиатшиносӣ ва дақиқ дар барномаҳои таълимӣ, инчунин сатҳи пасти донишҷӯи забонҳои хориҷӣ миёни омӯзгорон ва кормандони илмӣ, татбиқи самараноки ин равандҳоро ба таври ҷиддӣ маҳдуд месозанд.

15. Дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ, мафҳум ва раванди байналмилалӣ гардонидани таҳсилоти олии дар шароити Тоҷикистони муосир, бо таъри ба таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд, мавриди омӯзиш ва таҳлили ҳамаҷониба қарор гирифт. Муайян гардид, ки дар тӯли се даҳсолаи охир байналмилалӣ гардонидан аз шакли ташаббусҳои инфиродӣ ба раванди устувори институтсионалӣ табдил ёфта, асосҳои ҳуқуқӣ, таълимӣ ва ташкилиро фаро гирифтааст. [3–М]

16. Ин таҳқиқот ба мафҳум, моҳият ва равандҳои робитаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олии дар шароити муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таъкид ба таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд равона карда шудааст. Ин раванд дар тӯли се даҳсолаи охир аз шакли ташаббусҳои инфиродӣ ба равандҳои устувори институтсионалӣ, ки асосҳои ҳуқуқӣ,

ташкилии муассисаҳо ва баланд бардоштани сатҳи касбии кадрҳоро дар бар мегиранд, табдил ёфтааст. Тадқиқот таҳлили ҳамаҷониба ва системавии омилҳои асосӣ, шароитҳо, имкониятҳо ва маҳдудиятҳоеро, ки рушди ҳамкориҳои байналмилалиро дар соҳаи таҳсилоти олии муайян мекунанд, ифода менамояд. [1–М; 3–М]

17. Вазъи фаъолияти таълимӣ ва илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд ҳамчун яке аз намунаҳои нишондиҳандатарини рушди бомуваффақияти ҳамкориҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мегардад. Бо шарофати таъсиси инфрасохтори муосир, васеъ намудани ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба бо шарикони хориҷӣ, мустақкам намудани захираи илмӣ ва тайёр кардани кадрҳои баландихтисос, ин муассисаҳо тавонистанд, ки модели устувори миллии ҳамкориҳои байналмилалиро ташаккул диҳанд. Таҷрибаи ҷамъовардашуда метавонад ҳамчун роҳнамои амалӣ барои дигар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар истифода гардад. [3–М]

2.Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

- Бо вучуди натиҷаҳои назарраси бадастомада, таҳқиқоти анҷомдодашуда аз бокӣ мондани як қатор мушкилот ва маҳдудиятҳои ҷиддӣ шаҳодат медиҳад. Аз ҷумла, сатҳи нокифояи донишҷӯи забонҳои хориҷӣ аз ҷониби қисми муайяни ҳайати профессорону омӯзгорон, набудани стратегияи ҳамроҳшудаи миллии оид ба рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ, маҳдуд будани захираҳои молиявӣ, инчунин хусусияти кӯтоҳмуҳлати татбиқи аксари лоиҳаҳои байналмилалӣ аз ҷумлаи чунин мушкилот мебошанд. Ин омилҳо ҳамоно рушди минбаъдаи фаъолияти байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро маҳдуд месозанд. Аз ин рӯ, таҳия ва амалӣ намудани стратегияҳои миллии робитаҳои байналмилалӣ, зиёд кардани маблағгузорӣ, тақмили малакаҳои забондонӣ ва густариши ҳамкориҳои фанӣ ва илмӣ ҳамчун воситаҳои асосии баланд бардоштани сатҳи байналмилалӣ ва рақобатпазирии муассисаҳои таҳсилоти олии Хучанд тавсия дода мешавад.

- Бо мақсади рушди босамари робитаҳои байналмилалӣ дар риштаи таҳсилоти олий зарур аст, ки сиёсати давлатӣ дар ин самт бо таъкид ба таҳкими заминаҳои ҳуқуқӣ ва ташкили муҳити муътадили дастгиркунанда таҳия ва татбиқ гардад. Ин заминаҳо бояд шаффоф, устувор ва мутобиқ ба талаботи ҷаҳонӣ бошанд, то ки ҳамаи иштирокчиёни раванди таълимӣ — донишҷӯён, омӯзгорон ва муассисаҳо имкони фаъолият дар сатҳи байналмилалиро дошта бошанд.

- Рушди захираҳои инсонӣ ҳамчун омили калидӣ барои муваффақият дар робитаҳои байналмилалӣ таҳсилоти олий пазируфта мешавад. Бояд чораҳо андешида шаванд, ки кадрҳо аз рӯи стандартҳои байналмилалӣ омода ва доимо такмил ёбанд. Ташкили марказҳои омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва рушди дониши забонӣ дар байни ҳайати омӯзгорӣ ва донишҷӯён барои барқарорсозии робитаҳои байналмилалӣ ва татбиқи барномаҳои таълимӣ хеле зарур мебошад.

- Барои таъмини рушди робитаҳои байналмилалӣ зарур аст, ки ҳамкориҳои илмӣ бо муассисаҳои таҳсилоти олий ва ташкилотҳои байналмилалӣ дар сатҳи васеъ ва муташаккил ба роҳ монда шаванд. Рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ ба навсозии муҳтавои барномаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва фаъол гардидани фаъолияти илмӣ-таҳқиқотӣ мусоидат менамояд. Амалияи муассисаҳои таҳсилоти олии шаҳри Хучанд ба таври возеҳ нишон медиҳад, ки шаклҳои дучониба ва бисёрҷонибаи ҳамкорӣ шартӣ муҳими васеъ намудани фазои илмӣ-таълимӣ ва баланд бардоштани самаранокии раванди таълим мебошанд.

— Бо дарназардошти натиҷаҳои бадастомада, татбиқи маҷмӯи чораҳои пайдарпай ҳам дар сатҳи давлатӣ ва ҳам дар сатҳи муассисаҳои алоҳидаи таълимӣ, ки ба таҳкими минбаъдаи ҳамкориҳои байналмилалӣ равона шудаанд, мақсаднок ба назар мерасад. Дар қатори самтҳои афзалиятнок таҳияи стратегияи миллии рушди робитаҳои байналмилалӣ бо дарназардошти манфиатҳои миллӣ ва тамоюлҳои ҷаҳонӣ, такмили заминаи меъёриву ҳуқуқӣ, рушди иқтисодӣ кадрӣ, густариши ҳамкорӣ бо шарикони хориҷӣ, инчунин баланд бардоштани сатҳи

дониستاني забонҳои хориҷӣ дар миёни ҳаёти профессорону омӯзгорон ва кормандони илмӣ бояд ҷудо карда шаванд.

Татбиқи ҷораҳои зикршуда ба баланд бардоштани рақобатпазирии низоми таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамгироии он ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ ва таҳкими мавқеи муассисаҳои таҳсилоти олии ватанӣ дар ҷомеаи илмӣ байналмилалӣ мусоидат хоҳад кард.

РҶҲАТИ ҚОРҲОИ ИЛМИЕ, ҚИ АЗ ҚОНИБИ МУАЛЛИФ ВОБАСТА БА МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ НАШР ГАРДИДААНД

1. Мақолаҳои, қи дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

[1-М]. Азизов, Н.Э. Аз таърихи робитаҳои байналмилалӣ макотиби олии шаҳри Хучанд дар солҳои 90-уми асри XX // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. 2024.- №2 (79). –С.38-43. ISSN 2077-4990.

[2-М]. Азизов, Н.Э. Вижагиҳои ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ Донишгоҳи давлатӣ Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров дар охири асри XX т- ибтидои асри XXI// Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2025. –№12. –С.107-115. ISSN 2074-1847

[3-М]. Азизов, Н.Э. Роҷеъ ба ҳамкориҳои илмӣ байналмилалӣ мактабҳои олии шаҳри Хучанд дар охири асри XX-ибтидои XXI// Аҳбори ДДҲБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. 2026. –№1(106). –С.14-23. ISSN 3005-849X

2. Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба таъбирасида:

[4-М]. Азизов, Н. Аз таърихи робитаҳои хориҷии мактабҳои олии Хучанд дар самти таълиму тадрис ва забонамӯзӣ дар ибтидои асри XXI (дар мисоли ДДҲБСТ)// маводи конференсияи ҷумҳуриявӣ илмӣ-амалӣ бахшида ба эълон гардидани солҳои 2020-2040 “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму

маориф” таҳти унвони “Муаммоҳои таълими фанҳои дақиқ, гуманитарӣ, ҷомеашиносӣ ва ҷустуҷӯи роҳҳои амалӣ намудани онҳо дар замони муосир”. –Хучанд: Ношир, 2024. –С.397-403.

[5-М]. Азизов, Н.Э. Развитие международного межвузовского сотрудничества Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики в начале XXI века // TALQIN VA TADQIQJNLAR. Ilmiy-uslubiy jurnal. -№10 (68). 2025. –С.101-109.

[6-М]. Азизов, Н.Э. Роль и значение административно-управленческих структур в формировании и развитии международных связей высших учебных заведений города Худжанда//International scientific jurnal “Interpretation and researches”. Volume I issue 21(67).-2025. –С.157-163.

[7-М]. Азизов, Н.Э. Саҳми профессор Абдурахим Ҷӯраев дар рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии ҳавзаи Хучанд//Нақши фарҳангшиносӣ, инсоншиносӣ ва робитаҳои байналмилалӣ дар рушди таҳсилоти олӣ //Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ/ Зери назари н.и.х. Мўминзода Ш.А.. - Хучанд:“Дабир”, 2025. –С.211-222. – 368 с. (Ҳаммуаллиф:Исамитдинов Ж.Б.)

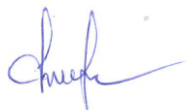
**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ПРАВА, БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

УДК: 947 (575.3)

На правах рукописи

ББК: 63.3

А: 35

АЗИЗИ НАЗИРДЖОН ЭРГАШЗОДА

**СОСТОЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СВЯЗЕЙ
ВЫСШИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЙ ГОРОДА ХУДЖАНДА В 1991-2021 ГОДАХ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание учёной степени кандидата
исторических наук по специальности 6.1.1.**

**Отечественная история
(история таджикского народа)**

Диссертация подготовлена на кафедре истории и религиоведения Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики.

Научный руководитель: **Исамитдинов Жорабек Бобобекович**, кандидат исторических наук, доцент кафедры истории таджикского народа ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова»

Официальные оппоненты: **Абдуллоев Махмуд Холович** – доктор исторических наук, профессор кафедры истории и права Кулябского государственного университета имени Абуабдуллоха Рудаки.

Салимзода Марворид Хомиддин – кандидат исторических наук, доцент кафедры истории таджикского народа Таджикского национального университета.

Ведущая организация: Российско-Таджикский (Славянский) университет

Защита диссертации состоится 29 октября 2026 года в 14:00 на заседании Диссертационного совета 6D.KOA-114, при ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» (735700, г. Худжанд, проезд Мавлонбекова, 1).

С диссертацией и её авторефератом можно ознакомиться в Научной библиотеке ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» (735700, г. Худжанд, проспект Исмаила Сомони, 224) и на официальном сайте ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» (www.hgu.tj).

Автореферат был разослан «_____» _____ 2026 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат исторических наук

Хусайни Ф.Р.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Период независимости Республики Таджикистан (1991–2021) сопровождался структурными изменениями в системе образования, определившими интеграцию университетов в мировое образовательное пространство в качестве приоритетного направления государственной политики. Город Худжанд — научный и культурный центр севера страны — играет важную роль в формировании международных связей таджикского образования. Несмотря на накопление богатого опыта сотрудничества с зарубежными программами и университетами (TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA и др.), до настоящего времени не проведено комплексного научного исследования по анализу международных связей высших учебных заведений Худжанда в 1991–2021 годах. Данное обстоятельство обуславливает необходимость научной оценки этого процесса как социально-исторического и педагогического явления.

Научная значимость исследования:

1. Впервые системно изучаются международные связи высших учебных заведений города Худжанда за 30-летний период (1991–2021).

2. Изучение опыта вузов города Худжанда способствует более глубокому пониманию механизмов интеграции постсоветских республик в мировое образовательное пространство и может послужить основой для разработки теоретических моделей адаптации национального образования к международным стандартам.

3. Исследование открывает возможности для периодизации этапов развития международных связей в 1991–2021 годах.

4. Деятельность международных программ (ERASMUS+, DAAD, KOICA, USAID и др.) в высших учебных заведениях Худжанда способствует обобщению опыта привлечения грантов, обмена студентами и преподавателями, а также повышения квалификации кадров.

Степень изученности научной темы. Анализ отечественной историографии показывает, что проблемы

развития международных связей высших школ Таджикистана не находят своего решения без изучения их общего становления и развития. В этой связи большое научное значение имеют статьи и труды Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона [3, 4, 5, с. 3-35, 6, 7, 9, 8], в которых приведены факты и данные о внешней политике и развитии образования в рамках международных отношений. Также изучение мирового опыта сотрудничества в сфере высшего образования имеет теоретическую и практическую значимость и в определённой степени отражено в научной литературе [62, 63]. Однако история международной деятельности высших учебных заведений города Худжанда изучена очень поверхностно и неполно, имеющиеся сведения отражены в основном в изданиях административного характера (юбилейные книги, справочники).

Отдельным высшим учебным заведениям города Худжанда посвящены определённые исследования: история Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова изучена в нескольких фундаментальных трудах и диссертациях (к юбилеям 25, 35, 40 лет и др.) [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56]; кандидата исторических наук Дж. Исамитдинова написал монографию о международных связях Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики опубликованы специальные исследования [24], также опубликована монография Солехи Зарифзода [40] (в которой проанализированы программы Темпус, Эразмус Мундус, Эразмус+, сотрудничество с университетами России, Америки, Японии, Индии, Центр Конфуция и др.). В то же время в юбилейных книгах (под редакцией проф. О.К. Каримова) [33] и изданиях Худжандского филиала Таджикского технологического университета [19] отражены некоторые аспекты международных связей.

Важное место в изучении вопроса занимают труды А. Шарипова [49, 50, 51, 52, 53, 54, 55], посвящённые истории высших учебных заведений Таджикистана, в отдельных

разделах которых проанализированы сведения о международных связях университетов и институтов города Худжанда в первые годы независимости. Подробные свидетельства о сотрудничестве Таджикистана и России в сфере образования приведены в VI томе «Истории таджикского народа» под главной редакцией академика Р.М. Масова [25]. Теоретико-методологические и историографические аспекты сотрудничества России с Таджикистаном в сферах культуры и образования изучены в трудах Л.В. Дробышевой, П.А. Пирназарова, Ф. Розикова и Ф. Пиракова [56, 57, 58, 59, 60, 61, 64]; в диссертации Ф. Пиракова [64] дан серьёзный анализ эволюции системы международного образования в постсоветском Таджикистане.

Несмотря на наличие научных работ, к сожалению, история международной деятельности высших учебных заведений города Худжанда (Худжандский государственный университет имени акад. Б. Гафурова, Политехнический институт ТТУ имени М. Осими, Институт экономики и торговли и других) изучена поверхностно и неполно. Имеющиеся сведения в основном отражены в информационных и юбилейных книгах [12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 33, 39, 19], рекламных буклетах и проспектах, которые не раскрывают полной картины эволюции и международных связей. Эта научная лакуна обуславливает необходимость проведения специального исследования на примере отдельного региона (город Худжанд).

Связь исследования с научными программами (проектами), темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках перспективного плана научно-исследовательских работ кафедры истории и религиоведения Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики на 2021–2025 годы, согласно научной теме кафедры «Историография истории и культуры таджикского народа с древнейших времён до современности». Тема исследования утверждена и реализована как составная часть данного плана.

Исследование полностью соответствует основным стратегиям развития Республики Таджикистан. Концепция

внешней политики определяет развитие международного сотрудничества в сфере образования как средство укрепления авторитета страны и научной дипломатии. Национальная стратегия развития до 2030 года установила развитие человеческого капитала и интеграцию образования в мировое пространство в качестве приоритетных направлений. Стратегия развития образования также провозгласила интернационализацию высшего образования основным фактором повышения качества обучения и конкурентоспособности университетов.

Хотя указанные стратегии не были специально ориентированы на международные связи высших учебных заведений, в них развитие международного сотрудничества в сфере науки и образования, подготовка высококвалифицированных кадров, расширение связей с зарубежными университетами, участие в международных программах, обмен преподавателями и студентами, а также привлечение грантов признаны приоритетными направлениями. Тема исследования анализирует данные направления на примере деятельности университетов Худжанда.

Диссертация также имеет правовую связь с Законом Республики Таджикистан «Об образовании» и Законом Республики Таджикистан «О высшем и послевузовском образовании», анализируя реализацию законодательных возможностей в деятельности высших учебных заведений Худжанда.

Связь исследования с программами и научными темами свидетельствует о его высоком научном и практическом значении, полном соответствии государственным стратегиям и приоритетным направлениям развития науки. Данная связь способствует теоретической обоснованности и достоверности научных выводов, создавая основу для положительной оценки исследования на уровне ВАК.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Основная цель данного исследования заключается во всестороннем изучении и историко-научном анализе процесса становления и развития

международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в период независимости Республики Таджикистан (1991–2021 годы). Исследование нацелено на рассмотрение важных политических, социальных, научных и административных аспектов этого процесса с исторической и региональной точек зрения, а также на выявление вклада этих учреждений в реализацию стратегий международного сотрудничества в сфере высшего образования.

Задачи исследования. Исходя из общей цели, определены следующие задачи в качестве основных направлений исследования:

1. Выявление институциональных предпосылок и хронологической периодизации начального этапа интернационализации высшего образования в г. Худжанде, а также определение механизмов трансформации локальных академических практик в ответ на вызовы глобальной образовательной интеграции;

2. Выявить функциональную роль и степень влияния административно-управленческих структур всех уровней (от министерств до отделов международных связей) на процесс становления, институционализации и расширения международного сотрудничества вузов города Худжанда, а также определить эффективность механизмов их взаимодействия в обеспечении устойчивости внешних связей;

3. Анализ опыта сотрудничества высших учебных заведений города Худжанда в области переподготовки, повышения квалификации и подготовки научно-педагогических кадров в рамках международных программ, а также научного ознакомления преподавателей и студентов с зарубежными научными школами;

4. Проследить эволюцию и содержательную динамику научного международного сотрудничества учёных города Худжанда, охватив такие аспекты, как участие в конференциях и совместных проектах, взаимодействие на глобальных платформах, обмен профессиональным опытом и публикационная активность в зарубежных изданиях, а также

определить факторы, влиявшие на интенсивность и результативность этих процессов;

5. Определение вклада высших учебных заведений в реализацию международных проектов и программ (таких как TEMPUS, Erasmus+, DAAD, KOICA, JICA и др.), анализ их влияния на развитие содержания образования, формирование новых учебных программ и расширение возможностей развития научно-исследовательской инфраструктуры;

6. Рассмотрение процессов адаптации структур высших учебных заведений к требованиям международных проектов и творческим образовательно-познавательным тенденциям, способствующим развитию личности и формированию конкурентной образовательной среды;

7. Разработка научно-практических выводов и рекомендаций о дальнейших путях расширения международных связей высших учебных заведений города Худжанда с учётом опыта, достижений и проблем изучаемого периода.

Учитывая историческую значимость и процессный характер рассматриваемой темы, выполнение поставленных задач позволяет рассматривать международные связи высших учебных заведений города Худжанда как важный элемент национальной системы образования, а также как фактор, способный оказать существенное влияние на разработку будущей образовательной политики страны.

Объектом исследования является деятельность учреждений высшего профессионального образования города Худжанда по формированию, расширению и развитию международных связей в условиях государственной независимости Республики Таджикистан в 1991–2021 годах. Данная деятельность рассматривается как важный компонент процессов реформирования сферы образования и интеграции Республики Таджикистан в мировое образовательное пространство и подвергается комплексному научному анализу.

Тема (предмет) исследования составляют содержание, направления, формы, механизмы и особенности практической реализации международных связей в учреждениях высшего образования города Худжанда. Эти связи включают

двустороннее и многостороннее сотрудничество с зарубежными университетами, участие в международных проектах, обмен научно-образовательным опытом, подготовку кадров, проведение научных мероприятий, реализацию дополнительных программ и привлечение международного капитала, играя значимую роль в укреплении системы образования и повышении качества научных исследований.

Этапы, место и период исследования (исторические рамки исследования). Подготовка диссертации осуществлялась на кафедре истории и религиоведения ТГУПБП, при этом вся исследовательская процедура была разделена на три последовательные фазы, и такая поэтапная организация не была случайной — она диктовалась самой природой материала и логикой его осмысления, требующей постепенного углубления.

Первый этап, приходящийся на 2020–2024 годы, посвящён выбору темы исследования, определению научного руководителя, разработке рабочего плана, сбору и анализу необходимых материалов, а также подготовке введения и первой главы диссертации. За этот период соискатель не только сдал все необходимые экзамены кандидатского минимума — по истории науки, философии науки и иностранному языку, но и ввёл в научный оборот первые публикации по теме; состоялось и его участие в представительных научных собраниях: конференциях и симпозиумах, как проводившихся на родине, так и организованных за рубежом.

Во втором этапе (2024–2025 годы), его главная задача заключалась в построении стержневой части диссертации — её глав. На этом отрезке последовали новые публикации, размещённые в разных сборниках и периодических изданиях, а исследовательские материалы не оставались в стенах кабинета: они выносились на обсуждение в виде докладов и устных выступлений на конференциях трёх типов — научных, теоретико-методологических и практически ориентированных.

Третий этап, охватывающий 2025–2026 годы, посвящён подведению итогов работы, подготовке общего заключения диссертации и полному представлению завершённого исследования. На этом этапе опубликованы финальные

научные статьи, диссертация представлена к обсуждению и защите.

Теоретические основы исследования. Теоретические основы исследования опираются на совокупность научных идей, отражающих необходимость укрепления международного сотрудничества в высшем образовании и его роль в развитии образования и науки в условиях глобализации. В центре исследования находится процесс интеграции высших учебных заведений в международную систему и его влияние на научный потенциал и кадровые ресурсы страны.

Исследование проведено с опорой на достижения исторических наук, педагогики, международных отношений, теорий глобализации, сравнительного образования и модернизации образования. Теоретическую оптику исследования составляют три ключевых концепта — «образовательная интеграция», «конкурентоспособное образование» и «академический обмен», через призму которых анализируется эмпирический материал и выстраивается логика изложения.

Научная новизна исследования заключён в самом подходе к материалу: работа построена на детальном разборе международных связей высших учебных заведений города Худжанда с зарубежными образовательными учреждениями, что позволило выявить не только общие закономерности, но и специфические черты этого процесса, до сих пор остававшиеся вне поля зрения исследователей. Во-первых, исследование впервые рассматривает процессы интеграции высших учебных заведений города Худжанда в международное образовательное пространство с использованием комбинаторных методов и сочетания исторического, сравнительного и контент-анализа. Это представляет собой единое и комплексное системное изложение сложных политических, социальных и научных процессов, возникших на фоне независимости и глобализации.

Во-вторых, исследование оценивает влияние международных проектов, таких как Erasmus+, DAAD, TEMPUS и других грантовых программ, на развитие науки, повышение качества образования и подготовку

конкурентоспособных кадров в вузах Худжанда с существенной детализацией и научным анализом. Данное явление ранее не было представлено в научной литературе с такой степенью проработки и статистической интерпретации.

В-третьих, в исследовании впервые анализируется взаимовлияние факторов и регионально-географических аспектов международного сотрудничества в рамках развития национального и регионального образования в городе Худжанде. Данный процесс позволяет рассматривать одновременно глобальные и локальные влияния научно-образовательных процессов.

В-четвёртых, в исследовании используется новая сравнительная методология и комплексный анализ для изучения опыта высших учебных заведений города Худжанда в сопоставлении с вузами-партнёрами внутри страны и за рубежом, что способствует повышению глубины и точности полученных результатов.

Таким образом, предпринятое исследование обогащает сложившиеся представления о международной кооперации в таджикской высшей школе, и прежде всего в городе Худжанде, внося в эту область теоретические уточнения, методические разработки и прикладные рекомендации, которые до настоящего времени отсутствовали в полном объёме.

Положения, выносимые на защиту:

- Исследование доказало, что интернационализация высших учебных заведений города Худжанда в 1991–2021 годах явилась результатом целенаправленной государственной политики Республики Таджикистан в области интеграции образования в мировое пространство. Создание специализированных управленческих структур (отделов международных связей), разработка нормативно-правовой базы и активизация межвузовского сотрудничества вывели данный процесс на качественно новый этап, превратив указанные учреждения в конкурентоспособные научно-образовательные центры на региональном и международном уровнях. Этот процесс осуществлялся на основе укрепления научной дипломатии и расширения культурных связей со странами

ближнего и дальнего зарубежья, что заложило основу для формирования новой образовательной и научной среды на севере Таджикистана;

- на основе архивных документов, официальных материалов и статистических данных было установлено, что в отчётный период количество соглашений о международном сотрудничестве возросло с 2 (Московский государственный университет и Международный университет Кыргызстана) до более чем 48 (в 2019 году). Университеты Худжанда установили научно-образовательные связи с более чем 25 странами мира, а участие преподавателей и студентов в международных программах (TEMPUS, Erasmus+, DAAD, Fulbright, GIZ и других) увеличилось с 45 человек (в 2015 году) до 79 человек (в 2019 году). Академический обмен и повышение квалификации кадров были налажены на регулярной основе, что свидетельствует о росте доверия мирового научного сообщества к профессиональной компетентности университетов Худжанда;

- исследование углублённо показало, что в результате деятельности Центра гуманитарных наук (при поддержке Фонда Ага-хана) и проектов ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE) была создана устойчивая методологическая база для повышения квалификации более чем 200 преподавателей, разработки новых образовательных программ и внедрения инновационных педагогических методов. Данный процесс способствовал развитию научно-исследовательского потенциала, обеспечению доступа к мировым научным ресурсам (включая 12,8 миллиона статей и 16,5 тысячи журналов) и повышению международного престижа университетов. В рамках указанных проектов также были созданы центры изучения Европы, усовершенствована инфраструктурная база образования путём закупки современного оборудования (на сумму более 856 тысяч евро) и организованы курсы изучения иностранных языков для более чем 114 преподавателей;

- сравнение статистических данных за 1991–2021 годы выявило, что в период независимости число иностранных

студентов в университетах Худжанда возросло с 44 человек (в 2010 году) до 761 человека (в 2019 году), обучение было организовано на трёх языках (таджикском, русском и английском), а создание совместного таджикско-узбекского факультета в 2021 году с выдачей двойных дипломов стало новой моделью регионального международного сотрудничества, заложившей основу для интеграции высшего образования в Центральной Азии. Кроме того, проведение более 120 международных научно-образовательных и культурных мероприятий, участие спортсменов университетов в мировых соревнованиях (завоевание более 10 медалей) и деятельность команды ENACTUS/SIFE на международном уровне (участие в соревнованиях в Амстердаме, Барселоне, Сингапуре, Лос-Анджелесе) являются одними из достижений, способствовавших формированию нового имиджа университетов Худжанда как активных научных, культурных и спортивных центров на международной арене.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Теоретическая значимость работы состоит в её существенном вкладе в расширение и укрепление теоретико-методологической базы изучения процессов интеграции высших учебных заведений в международное образовательное пространство в условиях Республики Таджикистан, прежде всего применительно к городу Худжанду. В исследовании комплексно анализируются многоплановые процессы международного сотрудничества с использованием исторического, педагогического и международно-отношенческого подходов, что позволяет уточнить существующие представления о глобализации и усовершенствовать модели интеграции в сфере высшего образования.

Полученные в ходе исследования материалы образуют солидную источниковую базу, к которой могут обращаться специалисты, занимающиеся проблематикой высшего образования, международного образовательного сотрудничества и воспроизводства научно-педагогических кадров, особенно в тех сегментах, где региональный аспект остаётся недостаточно проработанным.

Практическая значимость диссертации, в свою очередь, раскрывается через пакет предложений процессуального и стратегического характера, адресованных вузовскому сообществу, управленческим структурам сферы образования и международным фондам; их внедрение призвано не только подтянуть качественные параметры обучения, но и придать системность внешнеполитической составляющей в деятельности вузов, причём каждая рекомендация увязана с реальными условиями функционирования региональной высшей школы.

Рекомендации исследования реализуются в направлении внедрения транснациональных программ, укрепления механизмов сотрудничества с зарубежными ВУЗами и внедрения международных стандартов в высших учебных заведениях. Эти факторы имеют большое значение для качественного развития науки и образования, подготовки конкурентоспособных кадров и укрепления позиций Республики Таджикистан в международном пространстве высшего образования.

Степень достоверности результатов. Степень достоверности результатов исследования опирается на использование разнообразных и надёжных источников, включая официальные документы, международные программы и научные анализы. Эти источники критически изучили процессы интеграции высших учебных заведений в городе Худжанде. Кроме того, использование исторических методов, документального анализа, сравнительного анализа и интервью повысило уровень достоверности. Результаты сопоставлены с предыдущими исследованиями и проверены специалистами. Результаты исследования достоверны и закладывают основу для дальнейших исследований и развития сферы образования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации полностью соответствует паспорту научной специальности, а её содержание — установленному порядку написания диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 6.1.1. Отечественная история (история таджикского народа).

Содержание и смысловое наполнение диссертации в первую очередь соответствует следующим пунктам паспорта научной специальности: 3.3. – Социально-экономическое развитие общества на территории Таджикистана: формирование и положение слоёв, классов, в том числе становление и развитие интеллигенции в сфере образования и науки; 3.6. – История развития культуры, науки и образования в Таджикистане и его регионах. Материальная и духовная культура, образование и наука, в том числе история становления и развития высших профессиональных учебных заведений, их международная деятельность и их роль в развитии науки и национального образования; 3.7. – История развития городов и сёл Таджикистана, в том числе формирование города Худжанда как научно-культурного центра и его роль в развитии международных связей в сфере образования; 3.9. – Экономические, общественно-политические и культурные связи Таджикистана с другими странами, включая анализ международного сотрудничества высших учебных заведений Таджикистана с зарубежными университетами и организациями в рамках программ TEMPUS, Erasmus+, DAAD и других международных проектов.

Таким образом, тема, постановка проблемы и содержание диссертации полностью соответствуют требованиям паспорта научной специальности 6.1.1. Отечественная история (история таджикского народа), в связи с чем она рекомендуется к защите в Диссертационном совете.

Личный вклад соискателя учёной степени в исследование. Личный вклад соискателя в подготовку диссертации проявляется в том, что тема исследования – история становления и эволюции международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в период 1991–2021 годов, была выбрана им самостоятельно на основе выявления пробелов в отечественной историографии. Вклад соискателя заключается в самостоятельном выборе темы исследования с учётом лакунов в историографии, разработке методологии (историко-хронологический, сравнительно-аналитический и системный

принципы) и методов обработки источников. Сбор и анализ архивных материалов (документов городского, регионального, центрального уровня, а также зарубежных источников) и научной литературы полностью выполнены лично.

Разработка научной концепции, трактующей международные связи как фактор формирования единого научно-образовательного пространства, формулировка положений, выносимых на защиту (периодизация связей, народная дипломатия и международный имидж), а также подготовка выводов и практических рекомендаций осуществлены автором лично. В публикациях определён вклад соискателя в разработку ключевых идей (влияние факторов политической географии на направления связей) и анализ материалов. Совокупность его научных трудов (научные статьи) полностью отражает основные результаты исследования – периодизацию этапов (1991–2000, 2001–2010, 2011–2021), эффективность договоров и влияние миграции кадров.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Апробация научных результатов диссертации состоялась на заседаниях и теоретических семинарах кафедры истории и религиоведения ТГУПБП (2022–2026 гг.). Автор представил результаты исследования на международных и республиканских конференциях (в том числе на базе ТГУПБП и ХГУ имени академика Бободжона Гафурова). Материалы исследования также обсуждались на научно-методических семинарах кафедры и аспирантских семинарах.

Внедрение результатов осуществлялось по трём направлениям: использование исследовательских материалов в учебном процессе (по дисциплинам «История таджикского народа», «История международных отношений», «История образования» и специальным курсам); представление выводов и рекомендаций для совершенствования стратегии развития международных связей университетов региона; использование исследовательских материалов в работах других исследователей и преподавателей.

Результаты обобщены на конференциях 2023–2026 годов и используются при разработке образовательных программ и

методических пособий. Это свидетельствует о достоверности выводов, личном вкладе автора и соответствии исследования современным научным требованиям.

Публикации по теме диссертации. Основные результаты диссертационного исследования опубликованы в 7 научных статьях, в том числе 3 статьи — в рецензируемых журналах, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан. В данных публикациях подвергнуты научному анализу и рассмотрению вопросы истории становления и развития международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда, особенности международного научного и образовательного сотрудничества, роль административно-управленческих структур в расширении внешних связей, участие высших учебных заведений в международных программах, а также вклад научных деятелей в развитие международного сотрудничества. Содержание публикаций отражает основные направления диссертационного исследования и подтверждает достоверность полученных научных результатов, выводов и положений, выносимых на защиту.

Структура и объём диссертации. Структурно диссертация выстроена по классической схеме: открывается введением, затем следуют три главы, каждая из которых делится на две подглавы, завершается работа заключением и развёрнутым библиографическим аппаратом; при этом все содержательные блоки соподчинены единой логике и выдержаны в единой методологической рамке, что обеспечивает их внутреннюю согласованность. Общий объём текста — 243 страницы, набор выполнен компьютерным способом с полуторным межстрочным интервалом, гарнитурой Times New Roman, кеглем 14; список использованной литературы и архивных материалов насчитывает 152 позиции.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Вводная часть диссертации содержит развёрнутое обоснование выбора темы — показана её научная и практическая востребованность, дан обзор степени разработанности

проблемы, сформулированы цели и конкретные задачи, раскрыты новизна и объектно-предметная область, а также обозначены теоретическая ценность и прикладной потенциал работы; кроме того, здесь перечислены защищаемые положения, зафиксирован личный вклад диссертанта в разработку проблематики и представлена общая структура текста.

Первая глава, носящая название **«Международная деятельность высших учебных заведений города Худжанда»**, открывает основное содержание исследования и включает в себя два параграфа, каждый из которых посвящён самостоятельному аспекту заявленной темы.

В первом подразделе проанализировано становление высших учебных заведений города Худжанда от Педагогического института (1932) до университетов эпохи независимости. Рассмотрены ранние международные связи в советское время и первые шаги независимости (договор с МГУ, Центр ЮНЕСКО). Во втором подразделе описана роль административных структур в расширении зарубежного сотрудничества, проанализирован вклад университетов в проекты TEMPUS, ERASMUS+ и гранты DAAD, KOICA, USAID. Сделан вывод, что административные структуры являются основным фактором глобализации регионального образования.

В первом подразделе первой главы «Становление и развитие высших учебных заведений города Худжанда: от первых шагов до процессов международного сотрудничества» рассмотрен исторический анализ становления учреждений высшего профессионального образования в городе Худжанде и их интеграции в международное пространство.

Создание Ленинабадского педагогического института (1932 г.) было важным явлением. Как отмечают А. Бобокалонов и Х. Холджураев: «В первый год обучения на двух отделениях факультетах – химии и биологии, физике и математике – обучалось всего 26 студентов. Занятия начинались во второй половине дня и продолжались до 22 часов.» [14, с. 31]. В 1938 году Ленинабадский государственный педагогический институт

получил имя С.М. Кирова [17, с. 26; 15, с. 5]. В советское время, несмотря на политические ограничения, научные связи в основном осуществлялись в рамках внутрисоюзного сотрудничества. В то же время в диссертации отмечается, что в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) и послевоенный период сотрудничество с научными центрами России, Украины, Беларуси, а также с социалистическими странами (Болгария, Чехословакия, ГДР и др.) расширилось. Анализ автора показывает, что усилия выдающихся личностей, в том числе Бободжона Гафурова, сыграли решающую роль в привлечении видных зарубежных учёных в Таджикистан.

В диссертации отмечается, что с началом периода независимости и преобразованием института в университет (1991) начался новый этап международного сотрудничества. Автор подчёркивает, что в этой связи в городе Худжанде были созданы новые высшие учебные заведения – в том числе Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики (1993), Худжандский филиал Таджикского технологического университета (1993), Политехнический институт ТТУ имени М. Осими (2010) и Институт экономики и торговли (2010). Этот процесс, по данным автора, является показателем целенаправленной политики государства по расширению научного пространства и реагированию на потребности рыночной экономики.

В ХГУ имени академика Бободжона Гафурова международное сотрудничество расширилось с начала 90-х годов XX века. В книге «80 зинаи камолот» отмечается: «В начале 90-х годов под руководством профессора Каримова С.Н. был заключён хозяйственный договор на тему «Прогнозирование устойчивости новых конструкционных материалов» с Физико-техническим институтом имени А.Ф. Иоффе АН СССР. Заключение хозяйственных договоров с предприятиями и хозяйствами, с одной стороны, полезно для решения научной проблемы, с другой стороны, способствует укреплению экспериментальной базы кафедры» [15, с. 159].

В подразделе указано, что одним из важных достижений международного сотрудничества является создание Центра

гуманитарных исследований ЮНЕСКО при Худжандском государственном университете (1996) [15, с. 92]. Как отмечается в книге «80 зинаи камолот»: «Научным центром в 1996–2011 годах руководил доктор исторических наук, академик Академии наук Республики Таджикистан Нейматов Нуъмон Нейматович. В Центре также работали видные учёные, историки и известные исследователи, такие как С. Абдуллоев, Х. Холджураев, Х. Абдуллозода, М. Ходжаев, С. Марофиев, А. Кадыров, Н. Салимов, А. Джураев, У. Гаффоров, М. Файзуллоев.» [15, с. 551] В диссертации отмечается, что этот центр под руководством академика Н. Нейматова издал более 40 монографий и научный журнал «Гуманитарные исследования Центральной Азии», его сотрудники приняли участие более чем в 120 международных конференциях [15, с. 552-555]. Также автор пишет, что Худжандский филиал Таджикского технологического университета с 1992 года присоединился к авторитетным организациям (IAESTE, IAU), отправлял своих студентов на стажировки в страны Европы и США, привлекал зарубежных преподавателей для ведения занятий [19, с. 11]. Все эти процессы, по заключению автора, свидетельствуют о вхождении высших учебных заведений Худжанда в мировое образовательное пространство.

Во втором подразделе первой главы «Роль и место административно-управленческих структур в формировании и расширении международных связей высших учебных заведений города Худжанда» констатируется, что нормативно-правовые акты являются основной основой формирования международных связей высших учебных заведений Худжанда. Автор отмечает, что Решение Коллегии Министерства образования Таджикской ССР (1990) является первым документом, который системно проанализировал международное сотрудничество университетов [2, с. 1-4]. После обретения независимости Пресс-релиз Европейской комиссии по программе ТАСИС (1992) открыл новый этап сотрудничества со странами Европы. Подписание Болонской декларации (1999) позволило Таджикистану присоединиться к европейской системе образования, реализовать академическую

мобильность студентов, признание дипломов и участие в программах Erasmus+, Tempus [11].

В подразделе отмечается, что Законы РТ «Об образовании» (1993, 2004, 2006) и Закон РТ «О высшем профессиональном и послевузовском образовании» (2003) установили принципы открытости системы образования, заключения международных соглашений и признания зарубежных дипломов. Автор отмечает, что Национальная стратегия развития Таджикистана до 2030 года (2016) представила развитие университетов в направлении глобализации как национальный приоритет [10]. В то же время Государственная программа развития профессионального образования (2008–2015) и Стратегия развития науки и технологий (2007–2015) обусловили необходимость расширения международных связей в эпоху глобализации и вступления в Болонский процесс.

В 1996 году в Худжандском государственном университете имени академика Бободжона Гафурова был создан отдел международных связей. Умеда Гаффорова пишет по этому поводу: «Отдел международных связей Университета был создан в 1996 году, первым его руководителем был Х. Самадов. Позже С. Джалолов, Р. Рахматова занимали должность проректора по международным связям Университета.» [58]. Отмечено, что этот отдел впоследствии на разных этапах работал под руководством профессора У. Гаффоровой, доцента А. Азизова и с 2018 года доцента Р. Давлатзода [58]. Деятельность отдела была направлена на организацию связей с научными центрами, высшими учебными заведениями более чем 20 стран и привлечение иностранных студентов (Узбекистан, Кыргызстан, Туркменистан, Иран, Южная Корея). Автор отмечает, что университет наладил устойчивые научно-культурные связи с университетами России, Китая, Украины, Кыргызстана, Индии, Казахстана, Германии, Греции, Ирана и организациями ЮНЕСКО, DAAD, GIZ, IREX, OSCE, Сорос.

Отдел международных связей Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики

(ТГУПБП) был создан 29 апреля 2003 года, первоначально его возглавляла доцент М. Рауфова, затем доцент М. Субхон. С 2007 года деятельность возобновилась, до 2010 года ограничивалась в основном техническими процедурами. В подразделе подчёркнуто, что новый этап развития начался с 2012 года с введением должности проректора по международным связям (доцент А.Х. Джураев). В этот период отдел превратился в важное стратегическое подразделение университета, его целями стали организация устойчивой системы работы с иностранными студентами, разработка новых соглашений, организация обмена преподавателями и студентами и участие в грантовых программах [40, с. 20-21]. Как пишет Дж. Исамитдинов: «Под руководством Джураева А. на основе международных проектов в университете были созданы три учебно-исследовательских центра с современным оборудованием: Центр изучения языков, Инновационная лаборатория, Центр изучения Европы, что считается заметными нововведениями университета в последние годы.» [24, с. 30]

Отдел международных связей Института экономики и торговли ТТУ создан 1 сентября 2009 года, в настоящее время установил связи с 21 страной и более чем 50 университетами. Автор отмечает, что в последние годы в связи со структурными изменениями сектор международных связей вступил в новый этап развития, основные направления деятельности направлены на поддержку иностранных студентов, реализацию двусторонних соглашений, привлечение университета к международным проектам, организацию обмена преподавателями и студентами и сотрудничество в рамках СНГ, ШОС и Европейского Союза.

В подразделе отмечается, что опыт ТГУПБП показывает, что в начале 2000-х университет сотрудничал только с двумя зарубежными вузами – МГУ и Международным университетом Кыргызстана, но к 2006 году количество этих сотрудничеств достигло десяти.

Подчёркнуто, что: «Два важных документа, принятых Правительством Республики Таджикистан, сыграли конструктивную роль в расширении международных связей

университета: один – Государственная программа развития профессионального образования в Республике Таджикистан на 2008–2015 годы (Постановление Правительства РТ от 2 ноября 2007 г. №529) и другой – Стратегия развития науки и технологий в Республике Таджикистан на 2007–2015 годы (Постановление Правительства РТ от 1 августа 2006 г. №362). Эти документы способствовали не только расширению международных связей, но и пересмотру всех аспектов образования, вступлению в Болонский процесс, внедрению кредитной системы обучения» [24, с. 32].

В заключение автор отмечает, что структурное развитие сектора международных связей в высших учебных заведениях Худжанда является примером расширения потенциала учреждений в условиях глобализации. Деятельность отделов международных связей в ХГУ, ТГУПБП, Институте экономики и торговли и Политехническом институте показывает, что они сыграли ключевую роль в формировании международного имиджа ВУЗов, привлечении иностранного научного капитала, академическом обмене и интеграции в мировое образовательное пространство. Подчёркнуто, что успех этого процесса требует продолжения структурных реформ, повышения квалификации административных кадров и совершенствования механизмов сотрудничества с международными партнёрами.

Вторая глава, озаглавленная «Роль международного сотрудничества в кадровом и научно-исследовательском развитии высших учебных заведений города Худжанда», сосредоточена на выявлении того, каким образом внешние академические контакты влияли на формирование преподавательского корпуса и активизацию исследовательской работы в вузах Худжанда; в её параграфах последовательно анализируется воздействие таких программ, как DAAD, TEMPUS и Erasmus+, на процессы повышения квалификации и профессиональной переподготовки научно-педагогических кадров. Проанализировано развитие международных научных связей (конференции, совместные исследования, деятельность Центра ЮНЕСКО), обсуждается, как это сотрудничество

способствовало интеграции ВУЗов в мировое исследовательское пространство.

В первом подразделе второй главы **«Международное сотрудничество учреждений высшего образования города Худжанда в области переподготовки и подготовки высококвалифицированных специалистов и научно-педагогических кадров»** подчёркнуто, что в условиях глобализации развитие международного сотрудничества в области переподготовки кадров приобретает особое значение. Автор отмечает, что первые шаги этого процесса в Худжандском государственном университете имени академика Бободжона Гафурова начались в 1992 году с визита делегации Университета Небраски США, что привело к подписанию соглашения о сотрудничестве [61]. В последующие годы факультет иностранных языков наладил полезные связи с Линкольнским университетом (США), Институтом Гёте (Германия) и университетами Воронежа, Санкт-Петербурга. Доценты А. Шарифов, М. Сулаймонова, Б. Камолова прошли повышение квалификации в этих университетах и внедрили инновационные методы в учебный процесс [60].

Отмечено, что доценты А. Бойматов и Т. Сатторов (1995–1996) обучались по программе Фулбрайта в университетах Чикаго и Шампейна США, доценты М.Н. Азимова, К. Усмонов прошли переподготовку в Америке и Англии [42, с. 105]. В подразделе отмечается, что в 2000 году был создан Институт менеджмента и компьютерных технологий ХГУ, который возглавил профессор А.Л. Кадыров. Этот институт наладил широкое сотрудничество с Московским государственным университетом экономики, статистики и информатики (МЭСИ) и получил доступ к мировым программным ресурсам через компанию Software AG (Германия). В книге «80 зинаи камолот» отмечено: «Профессор Кадыров А.Л. с грантом международной организации "Охрана окружающей среды на основе развития и устойчивого использования в сфере технологии народного хозяйства" (EPASAT) (2011–2013) способствовал развитию научно-исследовательских работ, налаживанию международных связей и повышению престижа Университета

как авторитетного научно-образовательного учреждения.» [15, с. 564]. В 2007 году на базе Института менеджмента и компьютерных технологий был создан факультет телекоммуникаций и информационных технологий.

Автор отмечает, что одним из важных направлений было сотрудничество кафедры немецкого языка с DAAD. Преподаватели кафедры, в том числе М. Сулаймонова (докторантура в Лейпцигском университете, 2003–2004), А. Шарифов, З. Ахмедова прошли повышение квалификации в университетах Германии, доцент М. Саидов закончил магистратуру в Германии [13, с. 164]. В 2010 году по инициативе DAAD в Худжанде были организованы курсы повышения квалификации преподавателей немецкого языка, университет посетила посол Германии госпожа Дорис Хортрам.

С сентября 2015 года по инициативе руководства Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова, особенно ректора доцента А. Максудова, с целью повышения уровня квалификации и языковых навыков молодых кадров на базе факультета иностранных языков был налажен подготовительный курс TOEFL. Эта программа сыграла действенную роль как нововведение в развитии интеллектуального потенциала молодых преподавателей.

В Таджикском государственном университете права, бизнеса и политики (ТГУПБП) в 2010 году при поддержке Университета Центральной Азии состоялся первый семинар по повышению квалификации преподавателей гуманитарных дисциплин, 16 преподавателей получили сертификаты. В 2012–2013 годах в сотрудничестве с Центром Конфуция преподаватели университета прошли курс китайского языка в Синьцзянском педагогическом университете (Урумчи) [40, с. 59]. В 2014 году четверо студентов ТГУПБП (Дж. Абдурахмонов, Г. Яхьяев и др.) получили стипендию Центра Конфуция для обучения в китайских университетах.

Отмечено, что в 2017 году в ТГУПБП состоялся Форум студентов стран ШОС с участием представителей университетов России, Казахстана, Кыргызстана. В 2021 году

был создан совместный таджикско-узбекский факультет. Как подчеркнул ректор университета М. Шарифзода: «Впервые в истории образования республик Центральной Азии по инициативе руководства ТГУПБП был создан совместный таджикско-узбекский факультет, постоянным местом дислокации которого является наш университет. На основе соглашения между министерствами образования и науки дружественных государств Узбекистана и Таджикистана указанный факультет был создан благодаря эффективному сотрудничеству Ташкентского государственного юридического университета, Ташкентского финансового института и Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, и с нового учебного года будет принимать соискателей поровну из обеих стран для обучения по специальностям юриспруденция и финансы. Достигнута договорённость, что обучение на совместном факультете будет вестись на таджикском, русском и английском языках, студенты будут обучаться по требованиям "3x1" и "1x1". Мы намерены вручать выпускникам этого нового факультета дипломы обоих государств» [40, с. 8-9].

В подразделе диссертации отмечается, что в Худжандском государственном университете в 2015 году под руководством С. Холова был налажен подготовительный курс TOEFL. В 2019 году университет имел договоры о сотрудничестве с 48 зарубежными учреждениями (Россия, Узбекистан, Казахстан, Кыргызстан, Иран, Китай, Индия). В 2021 году 25 преподавателей факультета иностранных языков закончили онлайн-курсы Вятского государственного университета России.

Ещё один важный аспект – сотрудничество по аттестации с Высшей аттестационной комиссией Российской Федерации. Автор отмечает, что в 1996 году в ХГУ был создан диссертационный совет по специальности филология (К 065.05.01). Первую защиту в 1996 году провёл С. Саидов [67]. Этот совет до 2013 года подготовил более 100 кандидатов и докторов наук. Действовали также советы по специальностям история (07.00.02), педагогика, экономика [34, с. 103-104]. В

2017 году профессор ХГУ Т. Шокиров был принят в качестве члена Диссертационного совета Самаркандского государственного университета.

Таким образом, международное сотрудничество в области переподготовки и подготовки кадров в худжандских ВУЗах привело к формированию конкурентоспособных специалистов, внедрению мировых стандартов в систему образования и повышению международного статуса учреждений. Опыт ХГУ, ТГУПБП и Худжандского филиала ТТУ является примером успешной политики интернационализации высшего образования в Таджикистане.

Второй подраздел второй главы озаглавлен «**Развитие международных связей в сфере науки в учреждениях высшего образования города Худжанда**». В подразделе сказано, что одним из важных аспектов интернационализации высшего образования в Согдийской области является расширение международного научного сотрудничества. Автор отмечает, что в 90-е годы XX века учёные Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова С. Абдуллоев, А. Сайфуллоев, А.З. Дун, Т. Хабилов, М. Ходжаева и др. результаты своих исследований они публиковали в зарубежных изданиях — в частности, статьи выходили в печатных органах Копенгагена, Будапешта, Парижа, Лиссабона, а также в научных журналах США, Англии и Германии. В свою очередь, известный специалист в области ядерной физики Х. Муртазов имеет более двадцати публикаций, размещённых в ведущих научных изданиях США, Великобритании, Германии, Франции и Китая. Также доценты К. Усмонов (Англия, Оксфорд), У. Каримов (Германия), М. Азимова, А. Бойматов, С. Джалолов (США) получили научный опыт [42, с. 105-106].

Отмечено, что в 1990-2000 годах преподаватели факультета иностранных языков выступали с научными докладами в университетах Линкольна (США), Оксфорда (Британия), Мюнхена и Гейдельберга (Германия). Учёные университета участвовали в форумах в Иране (посвящённом Шейху Камолу Худжанди, 1996), европейских симпозиумах,

конференциях в Каире (ядерная физика), Ташкенте («Амир Темур»), Алматы (качество образования), Баку (общественные науки), Дели (персидский язык) и Тегеране (персидский язык и литература).

В подразделе отмечается, что профессор Абдулманнони Насриддин выступал с докладами о персидской текстологии на собраниях преподавателей персидского языка и литературы (Тегеран, 1996, 2001, 2003; Дели, 1996), Торжественном собрании, посвящённом Шейху Камолу Худжанди (Тебриз, 1996), и 37-м Всемирном конгрессе востоковедов (Москва, 2004), представив таджикское литературоведение на мировом уровне [35, с. 271].

Исследователь обращает внимание на то, что в период с 1995 по 2011 годы университет выступал организатором и принимающей стороной ряда крупных международных форумов: среди них — конференции, посвящённые педагогическому наследию народов Центральной Азии (1995), литературным связям Алишера Навои с персидско-таджикской словесностью (1996), диалогу поэтических миров Руми и Гёте (2007), а также научные собрания о месте Рудаки в исламской культуре (2008), о богословском наследии Имама Абу Ханифы (2009) и о вкладе Абумахмуда Худжанди в становление точных наук (2010). В 2011 году состоялась международная конференция по «Возобновляемым источникам энергии» с участием учёных из США, Германии, Польши, Швеции, России, Украины, Казахстана, Узбекистана.

В подразделе сказано, что кафедра общей физики и физики твёрдого тела ХГУ в 1990 году организовала международный семинар по прочности твёрдых тел (с участием профессоров В.А. Лихачёва, А.И. Слуцкера, В.С. Куксенко), а в 2002 году — международную конференцию по физико-механическим свойствам конденсированных сред. Кафедра дифференциальных уравнений участвовала в конференциях в Екатеринбурге (1995), Самарканде (1997), Воронеже (2000), Москве (2001).

Отмечено, что доктор исторических наук, профессор И.А. Мамадалиев участвовал в международных проектах АКНР, OSI

ReSET, выступал на семинарах в Кыргызстане и Казахстане (2006–2009) по вопросам нациестроительства и национальной историографии. В 2008 году он прошёл стажировку в Международной летней школе Гессена в Германии, а в 2011 году – в Ливерпульском университете Британии.

Автор отмечает, что литературовед, профессор Нурали Нурзод выступал с докладами о персидской поэзии, истории литературы на конференциях в Тегеране, Тебризе, Берлине, Алматы, Исламабаде, Лакхнау, Люблине, Кашане, Ташкенте, его статьи опубликованы в изданиях России, Казахстана, Афганистана, Испании. Учёные ХГУ – академик Н. Салимов и профессор А. Хасанов – удостоены международных наград.

В подразделе отмечается, что Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики (ТГУПБП) в декабре 1994 года провёл первую научную встречу со специалистами Йемена, Англии, США. В 2003 году состоялась конференция «Актуальные проблемы математики», в 2007 году – конференция «Таджикистан и современные международные отношения», в 2009–2011 годах – симпозиумы «Денежные переводы мигрантов» (с участием 23 стран). Об организации и проведении симпозиумов «Денежные переводы мигрантов» Солехи Зарифзод подчёркивает: «Следует отметить, что в университете в сотрудничестве с Центром социальной демографии и экономической социологии Института исследования социально-политических проблем Академии наук Российской Федерации по инициативе и большим стараниям ректора университета Осима Косимовича Осимова и директора упомянутого Центра С. Рязанцева проведение международного симпозиума, посвящённого актуальной проблеме времени – миграции, стало традицией и трижды (22–26 сентября 2009 г., 1–4 ноября 2010 г. и 22–30 ноября 2011 г.) были проведены международные симпозиумы» [40, с. 30-31].

В 2014 году состоялась конференция «Шанхайская организация сотрудничества: безопасность и стабильность» с участием представителя Кыргызстана, в 2016 году – круглый стол «Миграционные процессы в Евразии» с участием

академика Л.Л. Рыбаковского и профессора С.В. Рязанцева [24, с. 57].

Доценты ТГУПБП А.Х. Джураев (Индия, 2012), Р.С. Шокиров (Москва, 2013), Р.Б. Худжамкулов (Евразия, 2014), А.А. Мухитдинов (Алушта, 2014; Санкт-Петербург, 2015), Ш.М. Зокирова (Швеция, 2015) выступали с научными докладами на международных конференциях. ТГУПБП наладил научное сотрудничество с университетами Восточной Финляндии, Тюмени, Урала (Россия). В 2016 году состоялась онлайн-конференция между ТГУПБП и Уральским государственным экономическим университетом.

В данном разделе отмечается, что доктор филологических наук, профессор Т.Э. Бердиева была избрана членом Академии педагогических и социальных наук Российской Федерации, а также удостоена областной премии имени академика Б. Гафурова за выдающиеся достижения в своей области.. Профессора Х.Р. Пулатов, А.Д. Бобоев, А.Б. Байзоев имеют устойчивые научные связи с Российской академией наук, Московским государственным университетом, Институтом археологии.

Таким образом, развитие международных связей в сфере науки в высших учреждениях Худжанда вступило в качественно новый этап. Примеры деятельности профессоров А. Насриддина, Н. Нурзода, И. Мамадалиева, Х. Муртазоева и других показывают значительный вклад таджикской науки на мировой арене. В то же время сотрудничество по точным и техническим наукам слабое, большинство мероприятий носят эпизодический характер и нуждаются в единой стратегической программе. Отмечено, что отсутствие устойчивой государственной политики и низкий уровень владения языками некоторыми преподавателями является серьёзным препятствием. Тем не менее, имеющиеся достижения создали устойчивую основу для дальнейшей интеграции таджикской науки в мировое исследовательское пространство.

В третьей главе диссертации «Участие и вклад высших учебных заведений города Худжанда в международные программы и проекты и развитие творческой учебно-

познавательной деятельности» проанализирован процесс участия высших учебных заведений Худжанда в международных программах и проектах, адаптация их структуры и тенденции развития творческих и познавательных связей.

В первом подразделе третьей главы, озаглавленном **«Процесс участия в международных программах и проектах и адаптация структуры высших учебных заведений к ним»**, отмечено, что с усилением глобализации образования высшие учебные заведения Таджикистана постепенно входят в международную систему. Автор отмечает, что этот процесс реализовался через участие в программах Erasmus+, Tempus, DAAD, Fulbright, и интеграция в эти программы требует структурных реформ – кредитной системы ECTS, аккредитационных советов, обеспечения прозрачности.

В диссертации подчёркнуто, что одним из заметных шагов является создание Учебного центра «Человековедение» на основе международной программы Ага Хана. Программа началась в Душанбе в 1997 году и охватывала три направления. В 1999 году в Худжандском государственном университете (ХГУ) был создан Центр «Человековедение», руководство которым взял на себя доцент А. Джураев [15, с. 569]. Этот центр был обеспечен компьютерным оборудованием и литературой от Ага Хана. В подразделе отмечается, что занятия по «Человековедению» носят интерактивный характер, способствуют развитию критического мышления и мировоззрения студентов. В 2010 году на конференции CESS в США был представлен таджикский опыт. Более 1000 студентов приняли участие в курсах «Введение в человековедение», «Личность и общество».

Автор отмечает, что вслед за процессами модернизации в ХГУ и других университетах был осуществлён переход к многоуровневой модели образования (бакалавриат, магистратура, доктор PhD). Этот переход произошёл на основе вступления в Болонское пространство и присоединения к программам TEMPUS, ERASMUS+. Законы РТ «Об образовании» и «О высшем профессиональном и

послевузовском образовании» создали правовую основу для этих реформ [69].

В подразделе отмечается, что ХГУ занимает лидирующие позиции в этом процессе. Сотрудничество с TEMPUS и ERASMUS+ началось в 2009 году [57], за десятилетие 2010–2020 университет участвовал в 16 проектах этих программ. Т. Каримов пишет о цели проекта TEMPUS: «Цель проекта – создание специального механизма, основанного как на европейских, так и на собственных образовательных традициях, помогающего университетам-партнёрам более чётко сформулировать миссию и задачи отделов международных связей, создать международную образовательную среду с разнообразием студентов и преподавателей, установить глобальные связи, присоединиться к глобальной сети университетов и иметь высокий рейтинг среди престижных международных университетов.» [59]. В частности, проекты «CANQA» (сеть обеспечения качества), «PROTRAINING» (повышение квалификации преподавателей кредитной системы), «EPASAT» (экология), «EDUCO» (педагогика и менеджмент), «MEDIATE» (магистратура по информатике и телекоммуникациям). В рамках ERASMUS MUNDUS проекты «MANECA» и «TOSCA» обеспечили сотрудничество с более чем 40 европейскими университетами. ХГУ имеет широкие связи с техническими университетами Берлина, Дрездена, Вильнюса, Сантьяго-де-Компостела, Варшавы, Л’Акуилы и другими [15, с. 599].

По данным У. Гаффоровой: «профессор факультета физики и техники Х. Муртазов со своей группой получил три гранта международных организаций, в том числе: 1) грант МАГАТЭ на 2007–2009 годы по проекту "Безопасное управление отходами добычи и переработки урановых руд в странах Центральной Азии"; 2) грант МНТЦ по проекту "Организация коммуникационного центра на факультете физики и техники"; 3) грант Исследовательского центра ЮЛИХ Германии по проекту "Радиационная экологическая обстановка севера Таджикистана"» [18, с. 502].

Отмечено, что в 2015 году был реализован проект ERASMUS+ EXTEND (улучшение инженерного образования) с 8 зарубежными университетами – в том числе Бухарест (Румыния), Рига (Латвия), МЭИ Баумана (Москва), Мордовия, Магнитогорск (Россия). На факультете физики-техники создан Центр ERASMUS+ EXTEND с оборудованием на 22 000 евро. Проект TUTORIAL (2017–2019) под руководством профессора У. Гаффоровой разработал программу магистратуры и PhD по специальности «Экология». Проект DESIDE (2019–2021) был посвящён обучению лиц с ограниченными возможностями, собрал 150 участников. В 2021 году в ХГУ состоялся «День национальной осведомлённости». Автор отмечает, что в рамках этих проектов более 20 преподавателей совершили поездки в страны Европы [41, с. 138-139].

Упоминается, что Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики (ТГУПБП) участвовал в проектах TEMPUS, ERASMUS MUNDUS (CANEM-2, FLEPP, Innolabs). Проект CANEM-2 с бюджетом €2,5 млн отправлял студентов в Италию, Испанию, Чехию. Университет также смог через этот проект отправить одного кандидата – доцента Джураева Фарруха – в Генуэзский университет Италии на годичное постдокторское научное исследование [72]. Проект FLEPP (сумма €58 626) создал для университета центр изучения языков. Проект INOCAST («Инновационные лаборатории») в рамках Tempus был реализован с бюджетом €218 000 (298 000 долларов). По этому вопросу Дж. Исамитдинов приводит такие сведения: «В целом, Европейским союзом через 3 грантовых проекта для нашего университета было выделено 218 000 евро, что эквивалентно 298 000 долларов США. Целевое использование выделенных средств контролировалось Европейской комиссией. 24 июня 2014 года был осуществлён первый этап проектного мониторинга проекта INOCAST, на котором общий отчёт о выполнении плана проекта в нашем университете был представлен проректором по международным связям Джураевым А.Х.» [24, с. 90-91]

Проект TACES («Европейское междисциплинарное обучение») – первая магистерская программа в Таджикистане с

европейской аккредитацией – был реализован под руководством А. Джураева [24, с. 92-93]. В 2018 году при ТГУПБП был создан «Центр изучения Европы».

Отмечено, что Институт экономики и торговли ТТУ с 2010 года присоединился к ERASMUS MUNDUS (TARGET I, TARGET II) и TEMPUS FLEPP, подготовил более 20 преподавателей и 40 студентов в Европе. Его команда «Enactus» участвовала в соревнованиях в Малайзии, Мексике, США, Китае. Политехнический институт имеет полезное сотрудничество с проектами GIZ и HECAFS [71].

В рамках сотрудничества с Университетом Ага Хана и ХГУ проведено более 26 семинаров в Центральной Азии, сотни преподавателей прошли повышение квалификации. В 2013 году четверо студентов были отправлены на обучение в китайские университеты (стипендия Конфуция). ТГУПБП в рамках Университета ШОС в 2013–2014 годах получил магистерские гранты на Алтае и Урале.

Таким образом, участие в международных программах способствовало переходу от традиционных структур к кредитной системе, созданию аккредитационных центров, укреплению цифровой инфраструктуры и изучению современных педагогических технологий. Отмечено, что основные проблемы – языковые ограничения, недостаточная проектная готовность и краткосрочный характер грантов всё ещё остаются. Для устойчивого развития рекомендуется разработка национальной стратегии интернационализации, совершенствование языковой подготовки преподавателей и расширение участия технических дисциплин в международном сотрудничестве.

В третьем подразделе третьей главы «Тенденции развития международных связей высших учебных заведений в творческом, образовательном и познавательном направлениях» сказано, что важным аспектом международного сотрудничества является развитие творческих, познавательных и культурных связей. Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова, ТГУПБП и другие университеты имеют

устойчивые связи с учреждениями Европы, Китая, России, Ирана и Центральной Азии. Автор отмечает, что совместные программы, семинары, научные конкурсы, культурный обмен и онлайн-платформы расширяют кругозор студентов, способствуют мягкой дипломатии и научному престижу страны.

Отмечено, что деятельность Женского совета Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова с организациями «Чашмаи хаёт», Ассоциацией женщин-предпринимателей и другими имела значительный вклад в обмен опытом. Кафедра немецкого языка установила связи с Посольством Германии и немецкими университетами, ежегодно отправляла студентов в Германию. Кафедра русского языка сотрудничала с известными специалистами, такими как Л.В. Успенская, и сохраняла научные связи даже после их эмиграции.

В подразделе отмечается, что в 90-е годы в Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова были организованы подготовительные курсы для граждан Саудовской Аравии, Индии, Пакистана, Ирана, Южной Кореи [15, с. 290]. Позже большинство иностранных студентов были из Казахстана, Кыргызстана, Туркменистана, Узбекистана. В 2012–2013 учебном году обучалось 35 иностранных студентов. Связи с Линкольнским университетом США расширились в середине 90-х благодаря присутствию профессора Джеймса Кларка и Р. Джембо, а также через Центр Гёте благодаря фрау Хильке Музельман и А. Падросу [42, с. 107].

Одним из выдающихся достижений является участие в мировом движении SIFE (ENACTUS). В 1998 году студенты Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова приняли участие в этом движении. В 2002 году команда университета на всемирном конкурсе в Амстердаме (Нидерланды) впервые представила Таджикистан, реализовав 16 социально-экономических проектов («Сотрудничество с "Садаф"», «Автобус» и др.). В 2004 году в Барселоне, в 2008 году в Сингапуре, в 2010 и 2012 годах в Лос-Анджелесе и Вашингтоне команда университета занимала

призовые места [24, с. 67]. В 2014 году команда ENACTUS ТГУПБП заняла третье место на республиканском конкурсе. Команда SIFE Худжандского филиала ТТУ становилась республиканским победителем в 2000, 2001 годах, а в 2001 году участвовала в Лондоне (Британия) [26, с. 84].

В подразделе сказано, что в 2012 году специальности факультета телекоммуникаций ТГУПБП получили международный аккредитационный сертификат от Европейской комиссии в рамках проекта «CANQA», выпускники получили диплом европейского образца [15, с. 387-388]. В то же время университет подключился к Международной виртуальной научной библиотеке, что обеспечило доступ к 12,8 млн научных статей [1, с. 2].

Отмечено, что в рамках сотрудничества в 2000 году преподаватели Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова были отправлены в Университет Пьера Мендеса (Франция). В 2017–2019 годах университет провёл круглый стол с участием генерального консула России В.А. Бондаренко, учёных Оренбургского университета, форумы с представителями Казахстана, Кыргызстана, международные фестивали. Был создан «Клуб дружбы народов». В 2019 году проведено 13 научно-культурных мероприятий с участием посольств США, Китая, Индонезии, Узбекистана, консульств России, Казахстана, Кыргызстана [41, с. 140].

Автор отмечает, что в сотрудничестве с Институтом Конфуция, DAAD, Фондом Содействия проведено 18 массовых мероприятий (в том числе об учёбе в Индонезии, США), в которых приняли участие более 200 человек. Курсы английского языка охватили 114 преподавателей (на 20% больше по сравнению с 2018 годом) [41, с. 141]. Программа MENTOR (при Посольстве США) повысила квалификацию 12 молодых преподавателей. В 2019 году число участников международных программ достигло 79 человек (в 2015 году – 45) [41, с. 141]. Число иностранных студентов выросло с 600 (2018) до 761 (2019), представляющих Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Афганистан, Южную Корею [41, с. 145].

В подразделе отмечается, что после встречи глав Таджикистана и Узбекистана (2017) университет подписал соглашения с университетами Самарканда, Ферганы, Андижана. В 2021 году директор Института Конфуция подарил 300 экземпляров учебных книг [41, с.138]. В то же время студенты университета завоевали золотые, серебряные, бронзовые медали на международных спортивных соревнованиях – самбо, борьбе на поясах, армрестлинге, боксе (в Бишкеке, Астрахани, Караганде, Москве, Бангкоке, Ашхабаде).

В заключение, тенденции развития международных связей в творческом, образовательном и познавательном направлениях в худжандских университетах вступили в качественно новый этап. Инициативы SIFE/ENACTUS, грантовые программы, региональные форумы, международная аккредитация, рост числа иностранных студентов и спортивные успехи свидетельствуют об устойчивости этого процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Основные научные результаты диссертации

В результате всестороннего историко-аналитического исследования развития международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в эпоху государственной независимости сделан вывод, что образование на основе международных связей в современных условиях Таджикистана превратилось в один из важных столпов национальной стратегии развития сферы образования. Несмотря на социальные, экономические и инфраструктурные проблемы, этот процесс благодаря последовательным усилиям высших учебных заведений и поддержке зарубежных институтов смог вступить в качественно новый этап. [1–А].

1. Как показал анализ, опираясь на долгосрочные стратегии развития и выстраивая необходимую нормативно-правовую базу, а также задействуя имеющиеся ресурсы — кадровые, финансовые и материально-технические, ведущие университеты Худжанда (среди которых ХГУ имени академика Б. Гафурова, ТГУПБП, Институт экономики и торговли

Таджикского торгового университета и Политехнический институт ТТУ имени академика М. Осими) сумели выстроить международное сотрудничество на системной, институционализированной основе. Создание отделов международных связей и активизация специализированных центров как двигателя научной и культурной дипломатии создали благоприятную основу для обмена опытом и развития научной инфраструктуры учреждений. [6–А].

2. В результате активного участия хужандских университетов в крупных региональных и международных программах, таких как TEMPUS, Erasmus Mundus, ERASMUS+, DAAD, Fulbright, GIZ и других грантовых программах, содержание образования и система его управления были адаптированы к мировым стандартам. В частности, внедрение уровневой системы обучения, кредитной системы, механизма контроля качества образования, развитие междисциплинарных программ и введение курсов на иностранных языках являются яркими примерами положительных изменений [4–А].

Роль Центра гуманитарных наук, созданного на основе международного сотрудничества, особенно в области повышения квалификации преподавателей, разработки новых программ и использования цифровых технологий в учебном процессе, оценивается как значительная. Этот центр во взаимодействии с проектами ERASMUS+ (TUTORIAL, EXTEND, DESIDE) способствовал развитию человеческого и академического потенциала, создавая основу для научного и культурного обмена на международном уровне.[4–А;7–А]

3. Наряду с достижениями, проведённое исследование выявило и существующие проблемы и препятствия. В частности, низкий уровень владения иностранными языками у части преподавателей, отсутствие национальной стратегии международных связей, ограниченность внутреннего финансирования, краткосрочность проектов и слабый охват точных и технических дисциплин в международных программах оцениваются как ограничивающие факторы.[4–А]

Поэтому разработка национальной стратегии международных связей высшего образования, которая должна

реализовываться с учётом национальных и международных ресурсов, кадрового потенциала, региональных потребностей и требований рынка труда, оценивается как необходимая и своевременная. Этот процесс может служить важным средством повышения конкурентоспособности высших учебных заведений, расширения круга научного сотрудничества и внедрения современных технологий в учебно-исследовательскую среду.

4. Учреждения высшего профессионального образования города Худжанда направлены не только на подготовку специалистов, но и функционируют как важные центры научно-культурного диалога и научной дипломатии. Это свойство позволило им играть важную роль в повышении познавательного, культурного и экономического уровня общества. Интеграция образования, науки и культуры в деятельности этих учреждений превратилась в один из основных факторов их статуса на международной арене образования.[3–А; 5–А]

5. Отделы международных связей сформировались как ключевые структуры в управлении системой зарубежного сотрудничества, наладив всестороннюю деятельность – включая организационно-методическую, аналитическую, консультационную и информационную. При поддержке руководства вузов указанные структурные подразделения сыграли существенную роль в формировании и реализации конкретных планов международного сотрудничества, координации научных и учебных стажировок, организации курсов повышения квалификации и семинаров, финансовом сопровождении международных проектов, а также в разработке стратегических направлений развития. В совокупности это обеспечило устойчивое функционирование системы международного управления и поступательное развитие образовательных учреждений.[6–А]

6. Научно-исторический анализ деятельности высших учебных заведений Худжанда в период независимости свидетельствует о том, что международные связи в сфере высшего образования постепенно вышли за рамки

исключительно образовательной функции и приобрели более широкий — государственно-формирующий, идеологический и социальный характер. Указанные процессы оказали значительное влияние на формирование специалистов с современным мировоззрением, конкурентоспособными компетенциями и опытом, соответствующим международным стандартам.[4–А]

7. Участие и взаимодействие в рамках международных программ, включая TEMPUS, Erasmus+, DAAD, GIZ и других грантовых инициатив, создали прочную основу для развития инфраструктуры и усиления кадрового потенциала вузов. Важное значение в этом процессе имело внедрение международных образовательных стандартов, включая кредитную систему, многоуровневую подготовку и механизмы внутреннего контроля качества образования, а также расширение доступа к передовым практикам и сотрудничество с ведущими зарубежными вузами.[2–А; 7–А]

8. Специализированные гуманитарные и научные структуры, в частности центр «Человековедение», функционирующий в рамках проектов Erasmus+, рассматриваются в исследовании как важные площадки для реализации научной дипломатии, развития межкультурного обмена и укрепления человеческого потенциала. Подчёркивается, что деятельность подобных центров вносит значимый вклад в эволюцию и совершенствование системы высшего образования региона, а также в её интеграцию в международное образовательное пространство посредством развития преподавательского состава, внедрения инновационных технологий и современных образовательных методик.[7–А]

9. В условиях независимости Республики Таджикистан, особенно в системе высших учебных заведений города Худжанда, включая ХГУ имени Бободжона Гафурова и ТГУПБП, процессы международного сотрудничества достигли высокого уровня институциональной устойчивости. Их развитие опиралось на формирование полноценной инфраструктуры, кадровое обеспечение и реализацию

современных образовательных стратегий. В результате указанные учреждения трансформировались в конкурентоспособные научно-образовательные центры международного уровня.[2–А; 5–А]

10. Создание современной инфраструктуры высших учебных заведений, характеризующейся технической оснащённостью, благоприятными условиями для научных исследований и формированием стимулирующей академической среды, сыграло важную роль в повышении общего образовательного и научного уровня. Одновременно подготовка высококвалифицированных специалистов, способных адаптироваться к требованиям мирового рынка труда и включаться в международные процессы, стала ключевым условием развития международных связей хужандских вузов. Данный процесс обеспечил устойчивую основу для развития национальных кадров и привлечения зарубежных специалистов.[1–А; 6–А]

11. Высшие учебные заведения Худжанда благодаря активному участию в международных программах и многостороннему сотрудничеству с такими инициативами, как Erasmus+, TEMPUS и другими глобальными проектами, вышли на качественно новый уровень развития. Указанные связи способствовали не только повышению научно-образовательного потенциала, но и укреплению их международного признания и институциональной устойчивости.

12. Развитие международных связей обеспечило внедрение современных методов обучения, цифровых технологий и укрепление научно-кадрового потенциала. Эта трансформация позволила приблизить содержание образования к мировым стандартам, расширить доступ студентов и преподавателей к научным инновациям и современным технологиям. Использование цифровых платформ и дистанционных образовательных технологий в современных условиях рассматривается как необходимый и эффективный инструмент развития.[4–А]

13. С созданием диссертационных советов в структуре высших учебных заведений и формированием основ научной самостоятельности по различным направлениям исследований уровень научной работы и подготовка молодых исследователей в Худжанде существенно возросли. Важную роль в этом процессе сыграли выдающиеся учёные и научные руководители, такие как профессора Абдулманнони Насриддин, Набиджон Рахимов, Хотам Муртазов, Иномджон Мамадалиев, Умеда Гаффорова, Нурали Нурзод и другие, внесшие значительный вклад в укрепление научно-образовательной базы своими исследованиями.[3–А]

14. Вместе с тем исследование фиксирует наличие ряда существенных проблем и ограничений. В частности, отсутствие комплексной государственной программной поддержки развития международных связей, недостаточная представленность естественно-научных и точных дисциплин в образовательных программах, а также низкий уровень владения иностранными языками среди преподавателей и научных сотрудников существенно затрудняют эффективную реализацию соответствующих процессов.

15. В результате научного исследования концепция и процесс интернационализации высшего образования в условиях современного Таджикистана, опираясь на опыт высших учебных заведений города Худжанда, были подвергнуты всестороннему изучению и анализу. Выяснено, что за последние три десятилетия интернационализация из формы индивидуальных инициатив превратилась в устойчивый институциональный процесс, охватив правовые, образовательные и организационные основы. [3–А]

16. Данное исследование направлено на концепцию, сущность и процессы международных связей высшего образования в современных условиях Республики Таджикистан с акцентом на опыт высших учебных заведений города Худжанда. Этот процесс за последние три десятилетия из формы индивидуальных инициатив превратился в устойчивые институциональные процессы, включающие правовые, организационные основы учреждений и повышение

профессионального уровня кадров. Исследование представляет собой комплексный и системный анализ ключевых факторов, условий, возможностей и ограничений, определяющих развитие международного сотрудничества в сфере высшего образования.[1–А; 3–А]

17. Состояние образовательной и научной деятельности высших учебных заведений Худжанда рассматривается как один из наиболее показательных примеров успешного развития международного сотрудничества в Республике Таджикистан. Благодаря созданию современной инфраструктуры, расширению двустороннего и многостороннего взаимодействия с зарубежными партнёрами, укреплению научного потенциала и подготовке высококвалифицированных кадров данным учреждениям удалось сформировать устойчивую национальную модель международного сотрудничества. Накопленный опыт может быть использован в качестве практического ориентира для других высших учебных заведений страны.[3–А]

2. Рекомендации по практическому использованию результатов исследования

- Несмотря на достигнутые результаты, проведённое исследование свидетельствует о сохранении ряда существенных проблем и ограничений. К их числу относятся недостаточный уровень владения иностранными языками частью профессорско-преподавательского состава, отсутствие согласованной национальной стратегии развития международного сотрудничества, ограниченность финансовых ресурсов, а также краткосрочный характер реализации большинства международных проектов. Эти факторы продолжают сдерживать дальнейшее развитие международной деятельности высших учебных заведений.

Поэтому разработка и реализация национальных стратегий международных связей, увеличение финансирования, совершенствование языковых навыков и расширение технического и научного сотрудничества рекомендуются в качестве основных средств повышения международного уровня

и конкурентоспособности высших учебных заведений города Худжанда.

- В целях эффективного развития международных связей в сфере высшего образования необходимо разработать и реализовать государственную политику в этом направлении, сделав акцент на укреплении правовых основ и создании стабильной поддерживающей среды. Эти основы должны быть прозрачными, устойчивыми и соответствующими мировым требованиям, чтобы все участники образовательного процесса – студенты, преподаватели и учреждения – имели возможность действовать на международном уровне.

- Развитие человеческих ресурсов признаётся ключевым фактором успеха в международных связях высшего образования. Необходимо принять меры, чтобы кадры готовились и постоянно совершенствовались по международным стандартам. Создание центров изучения иностранных языков и развитие языковых знаний среди преподавательского состава и студентов крайне необходимо для установления международных связей и реализации образовательных программ.

-Для обеспечения развития международных связей необходимо широко и организованно наладить научное сотрудничество с высшими учебными заведениями и международными организациями. Развитие международного сотрудничества способствует обновлению содержания образовательных программ, внедрению инновационных технологий и активизации научно-исследовательской деятельности. Практика высших учебных заведений города Худжанда убедительно демонстрирует, что двусторонние и многосторонние формы взаимодействия являются важным условием расширения научно-образовательного пространства и повышения эффективности образовательного процесса.

– С учётом полученных результатов представляется целесообразным реализовать комплекс последовательных мер как на государственном уровне, так и на уровне отдельных образовательных учреждений, направленных на дальнейшее укрепление международного сотрудничества. В числе

приоритетных направлений следует выделить разработку национальной стратегии развития международных связей с учётом национальных интересов и мировых тенденций, совершенствование нормативно-правовой базы, развитие кадрового потенциала, расширение сотрудничества с зарубежными партнёрами, а также повышение уровня владения иностранными языками среди профессорско-преподавательского состава и научных работников. Реализация указанных мер будет способствовать повышению конкурентоспособности системы высшего образования Республики Таджикистан, её интеграции в мировое образовательное пространство и укреплению позиций отечественных высших учебных заведений в международном академическом сообществе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

I. Архивные материалы

1. Текущий архив ТГУПБП. Отчёт отдела международных связей за первое полугодие 2012–2013 учебного года. – С. 2.
2. Решение Коллегии от 25 января 1990 года «Справка об итогах международных связей высших учебных заведений за 1989 год» // Текущий архив Министерства образования Республики Таджикистан. – 1991. – С. 1–4.

II. Официальные и нормативно-правовые документы

3. Раҳмон, Э. Мактаб – даргоҳи маърифат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2010.
4. Раҳмон, Э. Маориф – омили муҳимтарин таҳкими давлат ва пойгоҳи миллат аст [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2007.
5. Раҳмон, Э. Низоми соҳаи маориф асоси рушди ҷомеа аст [Матн] / Э. Раҳмон // Маорифи Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият. – Душанбе, 2006. – С. 3–35.
6. Раҳмон, Э. Роҳнамои маориф [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2011. – 152 с.
7. Раҳмон, Э. Рушди маориф асоси таҳкими аркони давлат [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2009. – 334 с.
8. Раҳмон, Э. Уфукҳои истиқлол [Матн] / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2018.

9. Раҳмон, Э. Фарҳанг ҳастии миллат аст [Матн]: суханронии Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (20-уми март соли 2011) / Э. Раҳмон. – Душанбе, 2011. – 37 с.

10. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 аз 1 декабри соли 2016, №636 [Матн]. – Душанбе: ҶДММ «Контраст», 2016. – 110 с.

11. Эълумия оид ба таъсиси фазои ягонаи таҳсилоти олии дар Аврупо (Эълумияи Болония). Имзошуда дар шаҳри Болония, Италия, 19 июни соли 1999.

III. Книги, монографии и научные статьи

12. Абдуллаев, С.А. Худжандский государственный университет: история, документы и его люди [Текст] / С.А. Абдуллаев, Х.Х. Холджураев. – Худжанд: Госиздательство имени Рахима Джалила, 1997. – 467 с.

13. Абдуллоева, М. Подготовка учителей иностранных языков в Северном Таджикистане: история, развитие и перспективы [Текст] / М. Абдуллоева. – Худжанд: Меъроҷ, 2016. – 600 с.

14. Бобокалонов, А. Ҳафтод нахли пурсамар [Матн] / А. Бобокалонов, Ҳ. Холҷӯраев. – Хучанд, 2002. – 532 с.

15. Бобокалонов, А. 80 зинаи камолот [Матн] / А. Бобокалонов, Ҳ. Холҷӯраев, Ш. Шарипов. – Хучанд, 2012. – 660 с.

16. Ғафурҷони Мирхайдар. Каъбаи дили ман (Таасурот) [Матн]. – Хучанд: Нури маърифат, 2007. – 269 с.

17. Ғаффоров, У. Чароғи ирфон [Матн] / У. Ғаффоров. – Хучанд: Нури маърифат, 2002. – 497 с.

18. Ғаффорова, У. Густариши робитаҳои байналхалқӣ [Матн] / У. Ғаффорова // Маориф ояндаи Тоҷикистон. – Хучанд: Ношир, 2011. – С. 500-505.

19. Донишгоҳ – ғайзи истиқлол [Матн]. – Хучанд: ҶММ "Маркази ноширии Солитон", 2002. – 98 с.

20. Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Ғафуров. Қомуси мухтасар [Матн]. – Хучанд: Нури маърифат, 2007. – 360 с.

21. Донишгоҳи давлатии Хучанд. Қомус [Матн]. – Хучанд, 1992. – 109 с.

22. Дун, А.З. Указатель трудов преподавателей Ленинадского педагогического института. 1967-1980. В 3-х ч. / А.З. Дун, Н.Б. Колмакова. – Ленинад, 1987. – Ч. 1. – 139 с.; Ч. 2. – 240 с.; Ч. 3. – 428 с.

23. Институти давлатии педагогии Ленинобод ба номи С.М. Киров: Маҷмӯаи идона. – Ленинобод, 1958. – 170 с.

24. Исомитдинов, Ҷ. Ташаккул ва густариши робитаҳои байналхалқии ДДХБСТ [Матн] / Ҷ. Исомитдинов. – Хучанд: Ношир, 2018. – 120 с.

25. История таджикского народа (Новейшая история 1941-2010 гг.) [Текст]. – Душанбе: Империял-Групп, 2011. – Т. VI. – 688 с.

26. Кадыров, Д. Молодёжь – прогрессивная сила страны [Текст] // Донишгоҳ – файзи истиқлол. – Хучанд, 2002. – С. 81-86.

27. Каримов, С.Н. Ёде аз гузашти айём [Матн] / С.Н. Каримов. – Хучанд, 2002.

28. Каримов, С.Н. Храм науки [Текст] / С.Н. Каримов, Г.Х. Хайдаров. – Худжанд, 1992. – 59 с.

29. Каримов, С.Н. Кохи фарҳанг [Матн] / С.Н. Каримов, Ғ.Ҳ. Хайдаров. – Хучанд, 1992. – 59 с.

30. Каюмов, С.К. Ленинадский государственный педагогический институт имени С.М. Кирова (1932-1982) [Текст] / С.К. Каюмов, Г.Х. Хайдаров. – Ленинад. – 2 с.

31. Латипов, Ҷ.Л. Манбаи илму ҳунар [Матн] / Ҷ.Л. Латипов, С.Ю. Ёқубов. – Хучанд: Нури маърифат, 2002. – 112 с.

32. Ленинадскому государственному институту имени С.М. Кирова – 50 лет (Юбилейный сборник) [Текст]. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 198 с.

33. Маъвои саодати маънавӣ [Матн] / зери назари профессор О.Қ. Каримов. – Хучанд: Ношир, 2008. – 254 с.

34. Набиев, В.М. Донишгоҳи давлатии Хучанд дар қаламрави истиқлолият [Матн] / В.М. Набиев // Маориф – ояндаи Тоҷикистон. – Хучанд: Ношир, 2011. – С. 101-108.

35. Офтоби маърифат. (Ёдномаи доктор Абдулманнони Насриддин) [Матн]. – Хучанд: Ношир, 2015. – 512 с. – С. 271.

36. Пираков, Ф.М. Заключение Республикой Таджикистан межгосударственных соглашений и меморандумов в сфере международного образования со странами Азии [Текст] / Ф.М. Пираков // Вестник педагогического университета. – 2022. – №4 (99). – Душанбе. – С. 335-338 и др.

37. Пираков, Ф.М. Основные этапы сотрудничества Российской Федерации и Республики Таджикистан в области образования и науки в новейшей истории [Текст] / Ф. Пираков // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2021. – №1. – Курск. – С. 233-242.

38. Пираков, Ф.М. Сфера образования Таджикистана и развитие международных образовательных связей республики в период независимости [Текст] / Ф.М. Пираков // Вестник педагогического университета. – 2020. – №6 (89). – Душанбе. – С. 317-322.

39. Пӯлодов, Ҳ. Падидаи умедбахши истиқлолият [Матн] / Ҳ. Пӯлодов, Ҷ. Исоматдинов. – Хучанд, 2003. – 132 с.

40. Солеҳи Зарифзод. Робитаҳои байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. – Хучанд: Ношир, 2021. – 350 с.

41. Солнома 2019 (маводи таҳлилий оид ба дастовардҳои донишгоҳ дар соли 2019...). – Хучанд: Нури маърифат, 2020. – С. 140.

42. Усмонов, К. Очеркҳо аз таърихи Донишгоҳ ва факултаи забонҳои хориҷӣ [Матн] / К. Усмонов. – Хучанд, 2002. – 127 с.

43. Хаджибаева, Б.А. Страницы истории факультета русского языка и литературы Худжандского государственного университета имени академика Б. Гафурова [Текст] / Б.А. Хаджибаева, А.А. Азизов. – Худжанд: Нури маърифат, 2007.

44. Хайдаров, Г.Х. Моя стезя [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2007. – 312 с.

45. Хайдаров, Г.Х. Альма-матер (Мои воспоминания) [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 380 с.

46. Хайдаров, Г.Х. Былое и думы [Текст] / Г.Х. Хайдаров. – Худжанд: Нури маърифат, 2004. – 467 с.

47. Хайдаров, Г.Х. Колыбель историков (К 60-летию исторического факультета...) [Текст] / Г.Х. Хайдаров, С.А. Эркаев. – Худжанд, 1996. – 200 с.

48. Холджураев, Х. Это нужно живым (ЛГПИ им. С.М. Кирова в годы Великой Отечественной войны) [Текст] / Х. Холджураев. – Худжанд, 1995. – 75 с.

49. Холджураев, Х. Худжандский государственный университет в публикациях (1932-1992 гг.) / Х. Холджураев, А. Курбанов, А. Юсупов. – Худжанд, 1992. – 150 с.

50. Ҳайдар Саидов. Авроқи меҳрона [Матн] / Ҳ. Саидов. – Хучанд: Меъроҷ, 2002. – 220 с.

51. Шарипов, А. Муассисаҳои олии таълимӣ дар Тоҷикистон [Матн] / А. Шарипов. – Душанбе: Девоштиҷ, 2002. – 119 с.

52. Шарипов, А.А. Исторический опыт подготовки специалистов в системе высшего образования Таджикистана (1946-1995 гг.) [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе: Дониш, 2000. – 240 с.

53. Шарипов, А.А. Международные связи высших учебных заведений Таджикистана [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе, 1999. – 64 с.

54. Шарипов, А.А. Высшее образование в Таджикистане [Текст] / А.А. Шарипов. – Душанбе: Шарки озод, 1995. – 190 с.

55. Шарипов, А.А. Таърихи мактабҳои олии Тоҷикистон (солҳои 1946-1995) [Матн] / А.А. Шарипов. – Хучанд; Хуросон, 2002. – 235 с.

56. Энциклопедия ученых ХГУ имени академика Б. Гафурова. – Худжанд: Нури маърифат, 2002. – 312 с.

IV. Материалы СМИ (газеты)

57. Азизов, А. Ҳамкориҳои донишгоҳ бо барномаҳои байналмилалӣ Иттиҳоди Аврупо-ТЕМПУС, ЭРАСМУС МУНДУС [Матн] / А. Азизов, Ҷ. Истамқулов // Нури маърифат. – 2013. – №21 (2117). – 15 ноябр.

58. Ғаффорова, У. Робитаҳои байналхалқии донишгоҳ [Матн] / У. Ғаффорова // Нури маърифат. – 2007. – №11, 12 (1077, 78). – 28 декабр.

59. Каримов, Т. Проект TEMPUS-UNIVIA развития международных отношений [Текст] // Нури маърифат. – 2015. – №9 (2156). – 15 апрел.

60. Мы – юбиляры! // Нури маърифат. – 1997. – 13 май.

61. Шартномаи нави илмӣ // Нури маърифат. – 1992. – 26 ноябр.

V. Авторефераты и диссертации

62. Дробышева, Л.В. Сотрудничество Российской Федерации со странами СНГ в сфере культурно-образовательной политики в 1991-2015 гг.: опыт, состояние, перспективы [Текст]: дисс. ... канд. истор. наук / Л.В. Дробышева. – М., 2017. – 162 с.

63. Нуъмонова, Г. Система образования в трансформирующемся таджикском обществе [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Г. Нуъмонова. – Душанбе, 2011. – 128 с.

64. Пираков, Фарход. Развитие системы международного образования в Республике Таджикистан (1991-2018 гг.) [Текст]: дисс. ... канд. ист. наук: 5.6.1 / Ф. Пираков. – Курск, 2024. – 202 с.

65. Пирназарова, П.А. Взаимоотношения Республики Таджикистан и Российской Федерации в сфере образования, науки и культуры (1991-2011 гг.) [Текст]: автореф. дисс. ... канд. истор. наук / П.А. Пирназарова. – Душанбе, 2013. – 29 с.

66. Розиков, Ф.М. Дипломатические, торгово-экономические и культурные взаимоотношения Таджикистана и России в период независимости: 1991-2012 гг. [Текст]: автореф. дисс. ... канд. ист. наук / Ф.М. Розиков. – Душанбе, 2013. – 24 с.

67. Саидов, С. Персидские толковые словари XI-XIV веков и проблема критики художественного текста [Текст]: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук / С. Саидов. – Худжанд, 1996. – 20 с.

68. Умаров, А.К. Вклад международных организаций в развитие образования Таджикистана (1991-2011 гг.) [Текст]:

дисс. ... канд. истор. наук / А.К. Умаров. – Душанбе, 2017. – 187 с.

VI. Электронные ресурсы

69. Рахмон, Э. Выступление в честь Дня знаний и 70-летия образования Кулябского государственного университета имени А. Рудаки [Электронный ресурс] / Э. Рахмон. – Режим доступа: <http://www.president.tj/ru/node/973> (дата обращения: 24.07.2025).

70. Рахмон, Э. Выступление в честь Дня знаний и 70-летия образования Кулябского государственного университета имени А. Рудаки [Электронный ресурс] / Э. Рахмон. – Режим доступа: <http://www.president.tj/ru/node/973> (дата обращения: 24.07.2025).

71. Роҳандозии се лоиҳа дар донишқада [Захираи электронӣ]. – Режим доступа: <http://polytech.tj/khabar/ruyododuchorabiniho/om-zishi-ta-ribai-pesh-adami-um-urii-latviya> (Санаи муроҷиат: 09.04.2018).

VII. Список информаторов

72. Беседа-опрос с Ф. Джураевым. г. Худжанд, 15 апреля 2025 г. [Личное интервью].

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

I. Публикации автора в рецензируемых научных журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан

[1–А]. Азизов, Н.Э. Из истории международных связей высших учебных заведений города Худжанда в 90-е годы XX века // Учёные записки. Серия гуманитарных и общественных наук. 2024. – №2 (79). – С. 38-43. (на тадж. яз.) ISSN 2077-4990.

[2–А]. Азизов, Н.Э. Особенности международного научного сотрудничества Худжандского государственного университета имени академика Бободжона Гафурова в конце XX – начале XXI века // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2025. – №12. – С.107-115. (на тадж. яз.) ISSN 2074-1847

[3–А]. Азизов, Н.Э. О международном научном сотрудничестве высших учебных заведений города Худжанда в

конце XX – начале XXI века // Ахбори ДДХБСТ. Серия гуманитарных наук. 2026. – №1(106). – С.14-23. (на тадж.яз.) ISSN 3005-849X

II. Статьи в сборниках и других научных изданиях

[4–А]. Азизов, Н. Из истории внешних связей высших учебных заведений Худжанда в сфере обучения, преподавания и языковой подготовки в начале XXI века (на примере ТГУПБП) // материалы республиканской научно-практической конференции, посвящённой объявлению 2020-2040 годов «Двадцатилетие изучения и развития естественных, точных и математических наук в сфере науки и образования» под названием «Проблемы преподавания точных, гуманитарных, общественных наук и поиск путей их практической реализации в современное время». – Худжанд: Ношир, 2024. – С.397-403. (на тадж.яз.)

[5–А]. Азизов, Н.Э. Развитие международного межвузовского сотрудничества Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики в начале XXI века // TALQIN VA TADQIQJNLAR. Ilmiy-uslubiy jurnal. – №10 (68). 2025. – С.101-109.

[6–А]. Азизов, Н.Э. Роль и значение административно-управленческих структур в формировании и развитии международных связей высших учебных заведений города Худжанда // International scientific journal "Interpretation and researches". Volume I issue 21(67). – 2025. – С.157-163.

[7–А]. Азизов, Н.Э. Вклад профессора Абдурахима Джураева в развитие международных связей высших учебных заведений Худжандского бассейна // Роль культурологии, гуманитарных наук и международных связей в развитии высшего образования // Материалы международной научно-теоретической конференции / Под ред. к.ю.н. Муминзода Ш.А. – Худжанд: Дабир, 2025. – С.211-222. (на тадж. яз.) (Соавтор: Исамитдинов Ж.Б.)

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Азизӣ Назирчон Эргашзода дар мавзуи «Вазъи робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар солҳои 1991-2021» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 6.1.1. Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик)

***Калидвожаҳо:** робитаҳои байналмилалӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, шаҳри Хучанд, ҳамгироии таҳсилот, TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, интернатионализатсия, барномаҳои грантӣ, ҳамкориҳои илмӣ, табодули академӣ.*

Дар диссертатсияи Н.Э. Азизӣ ҳадафи асосӣ омӯзиши ҳамаҷонибаи таърихӣ илмӣ раванди ташаккул ва рушди робитаҳои байналмилалӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1991-2021) мебошад.

Дар таҳқиқот усулҳои таҳлили таърихӣ хронологӣ, муқоисавӣ типологӣ, таҳлили муҳтаво, усулҳои омӯрӣ, инчунин мусоҳиба ва ҷамъбасту умумигардонии таҷрибаи амалӣ истифода шудаанд. Ҳангоми анҷом додани таҳқиқот компютери шахсӣ, нармафзори Microsoft Office, пойгоҳҳои додаҳои электронӣ ва захираҳои интернетӣ мавриди истифода қарор гирифтаанд.

Натиҷаҳои бадастомада аз таҳлили низомноки равандҳои ҳамгироии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии шаҳри Хучанд ба фазои байналмилалӣ таҳсилот, муайян намудани нақши сохторҳои маъмурӣ дар густариши ҳамкориҳои хориҷӣ, арзёбии таъсири барномаҳои байналмилалӣ ба сифати таҳсилот ва омодагии кадрҳо, инчунин муайян намудани мушкилот ва монеаҳои мавҷуда иборат мебошанд.

Навгони илмӣ таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки бори аввал равандҳои мазкур дар фосилаи сисола бо истифода аз усулҳои таҳқиқоти комплексӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, таъсири лоиҳаҳои TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA ва USAID дар асоси нишондиҳандаҳои омӯрӣ арзёбӣ шудааст.

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот тавсияҳои амалӣ ҷиҳати тақмили ҳамкориҳои байналмилалӣ ва баланд бардоштани сифати таҳсилоти олии пешниҳод шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд дар фаъолияти Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, роҳбарияти муассисаҳои таҳсилоти олии, шӯъбаҳои робитаҳои байналмилалӣ ва ҳайати омӯзгорон ҳангоми таҳия ва татбиқи барномаҳои таълимӣ, стратегияҳо ва нақшаҳои рушди ҳамкориҳои байналмилалӣ истифода шаванд.

АННОТАЦИЯ

к автореферату диссертации Азизи Назирджона Эргашзода на тему «Состояние международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в 1991–2021 годах», представленной на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 6.1.1. Отечественная история (история таджикского народа)

Ключевые слова: международные связи, учреждения высшего профессионального образования, город Худжанд, образовательная интеграция, TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, интернационализация, грантовые программы, научное сотрудничество, академическая мобильность.

В диссертации Н.Э. Азизй основной целью является всестороннее историко-научное исследование процесса становления и развития международных связей учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в период независимости Республики Таджикистан (1991–2021 гг.).

В исследовании использованы методы историко-хронологического и сравнительно-типологического анализа, контент-анализа, статистические методы, а также интервьюирование и обобщение практического опыта. В ходе проведения исследования использовались персональный компьютер, программное обеспечение Microsoft Office, электронные базы данных и интернет-ресурсы.

Полученные результаты включают системный анализ процессов интеграции учреждений высшего профессионального образования города Худжанда в международное образовательное пространство, определение роли административных структур в расширении международного сотрудничества, оценку влияния международных программ на качество образования и подготовку кадров, а также выявление существующих проблем и препятствий.

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые указанные процессы за тридцатилетний период были изучены с использованием комплексных методов исследования, а влияние проектов TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA и USAID оценено на основе статистических показателей.

Результаты исследования могут быть использованы в деятельности Министерства образования и науки Республики Таджикистан, руководства высших учебных заведений, отделов международных связей и профессорско-преподавательского состава при разработке и реализации образовательных программ, стратегий и планов развития международного сотрудничества.

ANNOTATION

to the abstract of the dissertation by Azizi Nazirjon Ergashzoda entitled “The State of International Relations of Higher Professional Education Institutions in the City of Khujand in 1991–2021”, submitted for the degree of Candidate of Historical Sciences in the specialty 6.1.1. National History (History of the Tajik People)

Keywords: *international relations, higher professional education institutions, Khujand, educational integration, TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, internationalization, grant programs, scientific cooperation, academic mobility.*

The main objective of Azizi N.E. dissertation is a comprehensive historical and scholarly study of the process of formation and development of international relations of higher professional education institutions in the city of Khujand during the period of independence of the Republic of Tajikistan (1991–2021).

The research employs historical-chronological and comparative-typological analysis, content analysis, statistical methods, as well as interviews and the generalization of practical experience. During the research process, a personal computer, Microsoft Office software, electronic databases, and Internet resources were utilized.

The obtained results include a systematic analysis of the integration processes of higher professional education institutions in Khujand into the international educational space, identification of the role of administrative structures in expanding international cooperation, assessment of the impact of international programs on the quality of education and personnel training, and identification of existing challenges and obstacles.

The scientific novelty of the research lies in the fact that, for the first time, these processes have been examined over a thirty-year period using comprehensive research methods, and the impact of the TEMPUS, ERASMUS+, DAAD, KOICA, and USAID projects has been evaluated on the basis of statistical indicators.

Based on the research findings, practical recommendations have been developed for improving international cooperation and enhancing the quality of higher education.

The results of the study may be used by the Ministry of Education and Science of the Republic of Tajikistan, administrations of higher education institutions, international relations departments, and academic staff in the development and implementation of educational programs, strategies, and plans for the advancement of international cooperation.